

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

GÜMRÜK VERGİLERİNİN MAKRO EKONOMİK
ETKİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ

KENAN DAĞDELEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: PROF. DR. AHMET ŞAHBAZ

KONYA-2022

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kenan DAĞDELEN		
	Numarası	18810901009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat /İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Gümrük Vergilerinin Makro Ekonomik Etkileri Üzerine Ampirik Bir Analiz			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Kenan DAĞDELEN

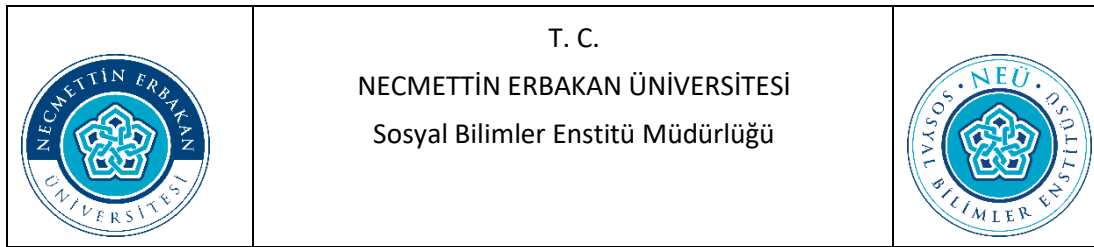
	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kenan DAĞDELEN		
	Numarası	18810901009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat /İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Danışman	Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ		
Tezin Adı	Gümrük Vergilerinin Makro Ekonomik Etkileri Üzerine Ampirik Bir Analiz			

Bu çalışmada bir maldan alınan gümrük vergisinin yarattığı etkileri açıklamak için kullanılan kısmi denge analizi üzerine ampirik bir çalışma yapılmıştır. İlk olarak gümrük vergilerinin tanımlanması ve tarihçesi ele alınmıştır. Ardından Türkiye’de uygulanan gümrük vergisi ve benzeri etkiye sahip harçlardan bahsedilmiştir. Çalışmanın analiz kısmının da temelini oluşturan kısmi denge grafiği üzerinde gümrük vergilerinin yarattığı değişimlerin etkileri tek tek incelenmiştir. Ekonometrik analiz bölümünde Türkiye ve seçilmiş 24 OECD ülkesi için 40 yıllık bir süreci araştıran veri setinde; bağımsız değişken olarak Gümrük Vergi Gelirleri, bağımlı değişken olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Hane Halkı Harcamaları, İthalat ve İhracat verileri kullanılmıştır. Uygulama bölümünde Panel Birim Kök testinin birinci seviyede durağan olduğu anlaşıldıktan sonra Pedroni ve Kao eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmak üzere Dumitrescu-Hurlin nedensellik analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gümrük Vergisi, Kısmi Denge Analizi, Pedroni ve Kao Eş bütünleşme Testi

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Kenan DAĞDELEN		
	Student Number	18810901009		
	Department	Economics/ Economics		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph. D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ		
Title of the Thesis/ Dissertation	An Empirical Analysis on the Macroeconomic Effects of Customs Taxes			

This empiric study aims to explain the partial equilibrium analysis which defines the effects created by custom tariffs. Firstly, explanation and history of custom tariffs are explained. Secondly, the custom tariffs and taxes with similar effects those are being applied by Turkey are mentioned. The effects created by the custom tariffs on the partial equilibrium graph that form the basis of this study's analysis section is examined one by one. In econometric analysis data section, which investigates Turkey and 24 chosen OECD countries in 40 years timeline; custom tariffs as an independent variable, gross domestic product as dependent variable, household expenses, import and export data are being used. In implementation section, when it is understood that the first section of panel unit root test is stabile, then Pedroni and Kao cointegration test is being implemented. After it is understood that the datas are cointegrated, FMOLS and DOLS parameter estimations have been done. Finally to investigate between causality relationship among the variables, Dumitrescu-Hurlin causality test is being applied.

Keywords: Custom Taxes, Partial Equilibrium Analysis, Pedroni and Kao Cointegration Test

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim boyunca ve tez çalışmamın hazırlanması sürecinde desteklerini, bilimsel bilgi ve birikimini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ'a ve tezime değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Mehmet MUCUK, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÖMLEKSİZ, Doç. Dr. Şerife ÖZŞAHİN hocalarıma teşekkür ederim. Hayatım boyunca madden ve manen hep yanımda olan ve bu akademik çalışmamın hazırlanma sürecinde beni hep destekleyen annem Filiz DAĞDELEN ve babam Necati DAĞDELEN'e sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Kenan DAĞDELEN
Konya, Temmuz 2022

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYEDE GÜMRÜK VERGİLERİ VE MALİ YÜKÜMLÜLÜKLER

1.1. Gümrük Vergilerinin Tanımı	3
1.2. Gümrük Vergilerinin Tarihçesi.....	4
1.2.1. Osmanlı Devletinde Gümrük Vergisi.....	5
1.2.2. Türkiye Cumhuriyetinde Gümrük Vergisi.....	6
1.3. Gümrük Vergilerinin Uygulamaları	8
1.3.1. Tarife	8
1.3.2. Kıymet	10
1.3.3. Menşe	12
1.4. Gümrük Vergilerinin Vergilendirme Süreci	13
1.4.1. Verginin Yükümlüsü.....	13
1.4.2. Tarh	14
1.4.3. Tahakkuk	14
1.4.4. Tebliğ	15
1.4.5. Tahsil	16
1.5. Mali Yükümlülükler.....	16
1.5.1. Katma Değer Vergisi	17
1.5.2. Özel Tüketim Vergisi.....	18
1.5.3. Ticaret Politikası Önlemleriyle Alınan Vergiler.....	19

1.5.4. Tek ve Maktu Vergi.....	20
1.5.5. Dış Ticaretten Alınan Fonlar.....	21
1.5.5.1. Destekleme Fiyat İstikrar Fonu.....	21
1.5.5.2. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu.....	22
1.5.5.3. Toplu Konut Fonu.....	22
1.5.5.4. Tütün Fonu.....	23
1.5.5.5. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kesintisi.....	24
1.5.5.6. TRT Bandrolü.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK VERGİLERİNİN OECD VE AB ÜLKELERİNDEKİ

MEVCUT DURUMU

2.1. Gümrük Vergisi ve Uluslararası Ticaretteki Gelişmeler.....	25
2.1.1. GATT ve WTO Yaşanan Gelişmeler.....	25
2.1.2. AB’de Yaşanan Gelişmeler.....	28
2.1.3. Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler.....	29
2.2. OECD Ülkelerinin Tanımı ve Gruplandırılması.....	32
2.2.1. OECD’nin Temel Amaçları.....	32
2.2.2. Avrupa Birliğine Üye OECD Ülkelerinde Gümrük Vergisi.....	34
2.2.3. Diğer OECD Ülkelerinde Gümrük Vergisi.....	34
2.2.3.1. ABD.....	34
2.2.3.2. Birleşik Krallık.....	35
2.2.3.3. Japonya.....	36
2.2.3.4. Kanada.....	37
2.2.3.5. İsviçre.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMRÜK VERGİLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ VE ANALİZ

3.1. Gümrük Vergilerinin Fonksiyonları.....	40
3.1.1. Devlet Hazinesine Gelir Sağlamak.....	42
3.1.2. Yerli Sanayiye Dış Rekabetten Korumak.....	42

3.1.3. Ödemeler Dengesinin İyileştirilmesi ve İşsizliğin Azaltılması.....	43
3.1.4. Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi.....	43
3.2. Gümrük Vergilerinin Kısmi Denge Etkileri	44
3.2.1. Kısmi Denge Analizinin Grafiği.....	44
3.2.2. Üretim Etkisi.....	47
3.2.3. Tüketim Etkisi.....	49
3.2.4. Dış Ticaret Etkisi.....	49
3.2.5. Gelir Etkisi.....	50
3.2.6. Bölüşüm Etkisi.....	50
3.3. Literatür Taraması.....	51
3.4. Veri Seti ve Yöntem.....	54
3.5. Bulgular.....	55
3.5.1. Panel Birim Kök Testi.....	55
3.5.2. Panel Eş bütünleşme Testi.....	57
3.5.3. Eş bütünleşme Parametreleri.....	62
3.5.4. Nedensellik Testi.....	62
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	66

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. ÖTV Sayılı Listeler.....	18
Tablo 2.1. GATT Görüşmeleri.....	26
Tablo 2.2. Türkiye'nin AB'den İthal Ettiği Ürünlerin Tarife İndirim Oranları.....	31
Tablo 3.1. Gümrük Tarifelerinin Etkileri.....	51
Tablo 3.2. Ekonometrik Modelde Yer Alan Ülkeler.....	55
Tablo 3.3. Panel Birim Kök Test Sonuçları.....	56
Tablo 3.4. Tahmin Modelleri.....	57
Tablo 3.5. Model 1 için Eş bütünleşme Testi.....	58
Tablo 3.6. Model 2 için Eş bütünleşme Testi.....	59
Tablo 3.7. Model 3 için Eş bütünleşme Testi.....	60
Tablo 3.8. Model 4 için Eş bütünleşme Testi.....	61
Tablo 3.9. Panel Eş bütünleşme Parametreleri.....	62
Tablo 3.10. Panel Nedensellik Testi Sonuçları.....	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Armonize Kodlama Sistemi.....	9
Şekil 2. Gümrük Vergisinin Kısmi Denge Analizi.....	45

KISALTMALAR

AATUHK: Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AIC: Akaike Bilgi Kriteri

APEC: Asya Pasifik Ekonomi İşbirliği

CETA: Kanada ve AB Üyeleri Arasında Kapsamlı Ekonomik ve Ticari Anlaşma

CIF: Mal Bedeli Navlun

CONS: Hane Halkı Harcamaları

CPTPP: Trans-Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma

DOLS: Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

EAGÜ: En Az Gelişmiş Ülkeler

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Birliği

EXP: İhracat

FMOLS: Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GİB: Gelir İdaresi Başkanlığı

GK: Gümrük Kanunu

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

GTİP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

GTS: Genişletilmiş Tercihler Sistemi

GVG: Gümrük Vergi Gelirleri

HHH: Hane Halkı Harcamaları

IMP: İthalat

KDV: Katma Değer Vergisi

MFN: En Çok Kayrılan Ülke

NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

TARIC: AB Üyesi Ükelere Uygulanan Vergi ve Tarifeler Sistemi

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

VUK: Vergi Usül Kanunu

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Dış ticaret politikalarının ülke ekonomisinde bazen gelir arttırıcı, bazen de önlem olarak gider azaltıcı bir denge kurmaktadır. Bu dengeyi kurarken kullanılan enstrümanların başında dolaysız dış ticaret politikası araçlarından gümrük vergileri gelmektedir. Gümrük vergilerinin amaçları devlet hazinesine gelir sağlamak, ticaret hadlerinin iyileştirilmesi , yerli sanayiye dış rekabete karşı korumak , ödemeler dengesinin iyileştirilmesi ve işsizliğin azaltılması olarak sınıflandırılmaktadır. Fakat özet olarak ülkeye ithalat yoluyla giren malların yurt içi üretime engel olmaması, fiyat rekabetine karşı koruyucu rol üstlenmesi ve ülkede üretimi sağlanamayan malların ülkeye daha hızlı bir şekilde kazandırılması olarak açıklanabilir. Bu amaçlara hizmet eden gümrük vergilerinin artırılıp azaltıldığında ortaya çıkardığı etkileri kısmi denge varsayımları altında bir grafik haline getirilmiştir. Literatürde gümrük tarifeleri olarak da adlandırılan bu enstrüman ithal ve ihraç edilen malların belirli kategorilerde sınıflandırılmasını sağlayarak bu kategorilerdeki mallara hangi oranda ve ne tür vergiler uygulanacağını göstermektedir. Bu durumda Tarife, Kıymet, Menşe kavramları karşımıza çıkmaktadır. Belirlenen kriterler doğrusunda verginin kimin üzerinden alınacağı yani verginin yükümlüsü belirlendikten sonra sırasıyla tarh, tahakkuk, tebliğ, tahsil aşamalarıyla gümrük vergisi toplanma aşamasını tamamlıyor.

Gümrük vergilerinin her ülkenin kendi menfaatini korumak üzere hazırlanmış olduğu politikaların ekonomiye yansımaları olduğu anlaşıldığında menfaatlerin çakışmaması ve bölgesel ve küresel kalkınmaya fayda sağlayacak toplu kuralların oluşturulması amacıyla 1948 yılında Uluslararası ticareti serbestleştirme hareketi kapsamında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması(GATT) imzalanmış ve onun devamı niteliğinde olan uluslararası alanda gümrük tarifelerinde yaşanan anlaşmazlıkları çözmekle görevli Dünya Ticaret Örgütü(WTO) takip etmiştir. GATT anlaşmasına dahil olan ülke, dış ticaretini kendi isteklerine göre düzenleme hakkından yüksek ölçüde taviz vererek, bu konudaki kabul gören uluslararası kurallara uymayı taahhüt etmektedir. Türkiye de bu süreçte bahsi geçen örgütlere üye olarak, ileride dahil olacağı Gümrük Birliğinin alt yapısını oluşturarak Katma Protokole dahil olmuştur.

Bu tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde gümrük vergilerinin tanımlanmasından, Türkiye’de uygulanan vergi sınıflandırması içerisindeki konumundan, Dünya üzerindeki yakın ve uzak tarihçesinden bahsedilecektir. Ayrıca Gümrük vergilerinin nasıl uygulandığı ve toplanana kadar hangi süreçlerden geçildiği ve gümrük vergileriyle eş etkili ya da benzer görevlerde olan diğer vergiler anlatılacaktır. İkinci bölümde çalışmadaki esas amaca yönelen gümrük vergilerinin iktisadi etkilerinden bahsedilecektir. Gümrük vergilerinin kısmi denge etkilerinin gösteren grafikten ve gümrük vergilerinin uygulanması sonucunda ortaya çıkan etkiler olan Tüketim Etkisi, Üretim Etkisi, Dış Ticaret Etkisi ,Gelir Etkisi ,Bölüşüm Etkisi anlatılacaktır. Üçüncü bölümde gümrük vergisinin küresel durumundan, küresel ve bölgesel uygulama alanlarından ve gümrük vergisi üzerine yapılan ticari anlaşmalardan bahsedilecektir. Yine bu bölümde, OECD’nin tanımından, son bölümde uygulanacak olan ekonometrik araştırma modellerinin temelini oluşturan 24 OECD ülkesi ve bir sınıf ayrımı yaptığımız AB’ye üye olan OECD ülkelerinden bahsedilecektir. Dördüncü bölümde ise gümrük vergileri ile ilgili literatür araştırmasına ve sırasıyla Panel Birim Kök Testi, Panel Eş bütünleşme Testi, Granger Nedensellik yöntemleri ile araştırılan ekonometrik modellemelere yer verilmiştir. Analiz sonucu elde edilen ampirik bulgular yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYEDE GÜMRÜK VERGİLERİ VE MALİ YÜKÜMLÜLÜKLER

Dünya üzerindeki bütün ülkelerin vatandaşlarını idare edebilmek için yürürlüğe koyduğu kuralları vardır. Bu kurallar her ülkenin kendi yönetim sistemi içinde farklı yöntemlerle belirleyebildiği gibi bazı kurallar da tüm Dünya da geçerli olup Uluslararası nitelik taşımaktadır. Uluslararası kurallara tabi olan konulardan birisi de dış ticaret üzerine konulmuş kurallardır. Bu kuralların içerisinde Uluslararası Ticaret Antlaşmaları, İkili Ticaret Anlaşmaları, Gümrük Rejimleri ve Gümrük Vergileri yer almaktadır. Ülkelerin sadece kendi vatandaşlarının gereksinimlerini sağlamak için yaptıkları iç ticaretin yanında diğer ülkelerle rekabet edebilmek, kullandığı paranın kıymetini koruyabilmek ve dışa bağımlı olmamak için dış ticaretten kopmamaları gerekmektedir. Bu nedenledir ki dış ticaretin sınırlarını belirleyen; ülkelerin kara, hava ve deniz sahalarını kapsayan gümrük olgusu büyük önem taşımaktadır.

1.1. Gümrük Vergilerinin Tanımı

Gümrük bölgelerine giriş ve çıkışlar sonucunda alınan gümrük vergileri ile ilgili literatürde birçok tanımlama bulunmaktadır. Literatürdeki kullanımı çoğul kavramları ifade eden gümrük vergisi kavramı esasında vergi topluluğuna verilen bir addır. En geniş tanımla ‘‘hudut vergileri’’ olarak adlandırılabilen gümrük vergileri, objektif niteliğe sahip dolaylı vergilerden olup; ülkelerin himaye kurma politikalarının önemli araçlarından biri olduğu için, istisnalar ve muafiyetleri içeren tarife oranlarının uygulanması oldukça mühim olan; malların ülke sınırlarından geçiş aşamasında miktarı ya da değeri üzerinden hesaplanan ve tahsilatı gümrük idaresindeki kurumlarca yapılan vergilerdir (Kır, 2018: 88). Gümrük işlemleri için esas dayanaklardan biri olan Gümrük Kanununda gümrük vergisi şu şekilde tanımlanmıştır: Gümrük vergileri, mal ve eşyalar üzerinden alınan ithalat ve ihracat vergilerine denir. Bu vergiler, gümrük vergisi, eş etkili vergiler, mali yükler ve tarım politikası kapsamında özel düzenlemeleri içeren vergi ve mali yüklerdir (Bozkurt, 2019: 5).

Vergi kanunlarına göre, vergi gelirleri fonksiyonel olarak sınıflandırmaya tabii tutulduğunda genellikle 3 başlık altında sınıflandırılır:

- Gelirden alınan vergiler
- Servetten alınan vergiler
- Harcamalardan alınan vergiler

Harcamalar üzerinden alınan vergiler ise:

- Mal ve hizmetlerden alınan vergiler
- Dış ticaretten alınan vergiler

Dolayısıyla gümrük vergileri harcamalar üzerinden alınan vergiler olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2019: 36). Gümrük vergileri, İthalat Rejim Kararları ile belli olan ve ekli listede sınıflandırılan; eşyaların ilgili gümrük tarife istatistik pozisyonundaki numarasının karşısında belirtilen (GTİP); ithalat-ihracat yapılan ülke ve ülke gruplarına göre farklılıklar gösteren ve eşyaların CIF kıymeti üzerinden hesap edilen vergidir. Başka bir tanıma göre gümrük mevzuatı için yazılan bir kaynakta gümrük vergisi; bir eşyanın herhangi bir ülkeye girişi veya çıkışı, ya da bir ülkeden başka bir ülkeye geçerken üçüncü bir memleketin kara, deniz sınırlarında geçiş aşamasında eşyanın üzerinden alınan bir vergi çeşidi tanımlanır (Küçükutlu, 1998: 7).

1.2. Gümrük Vergilerinin Tarihçesi

Gümrük vergileri tarih sahnesine ilk kez geçiş vergisi yada liman vergisi adıyla çıkmaya başlamıştır. Bu tarihi geçmiş incelendiğinde ilk çağ medeniyetleri dönemine ait gümrük vergisi ile ilgili yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Gümrük vergisinin ilk örneği Roma imparatorluğunda uygulanan; eşyanın limanlara girip çıkmasında alınan liman resmi ve limanlardan geçen mallardan alınan geçiş resmi olarak kabul görmektedir (Tuncer, 2007: 3). Gümrük kelimesi kavramsal ifadeyle ‘‘Lehçe-i Osmaniye’’ isimli kitapta, Rumca asıllı olan ve emtiaya ilişkin rüsumun idare mahallinin adı olarak tanımlanmış ve Latince ticaret anlamını ifade eden Commercium kelimesi kullanılarak bulunduğu anlaşılmıştır (Altıntaş, 2018: 4).

İlk çağlarda gümrük vergisi deniz taşımacılığında medeniyetler arası taşımacılığa verilen bir izin olarak kullanılmaktayken daha sonra nüfusun artması, ticaret hacminin büyümesi ve taşınan malların çoğalmasıyla birlikte yeni bir amaca kavuşmuştur. Devletlerin egemenlik haklarının bir göstergesi olarak alınmaya başlayan bu vergi aynı zamanda önemli bir gelir kaynağı olmuştur. İlkçağlardan Ortaçağlara kadar bu uzun devre zarfında gümrük resimleri himayeci olmaktan ziyade mali amaçlarla konulmuş ve alınmıştır, çünkü modern anlamda bir sanayi henüz doğmamış olduğu gibi, dış ticaretin konusunu hemen hemen süs eşyası ile baharat ve kumaş gibi birkaç kalem eşyasını kapsamaktaydı. Ortada himaye olunacak bir mevzu olmadığı gibi büyük hacimde üretimde bulunan ve dış rekabet karşısında bundan etkilenecek olan bir sanayi de mevcut değildi (Dikmen'den aktaran Özer, 2009: 24-26). Yeni çağın başlaması ve ulus devletlerinin kurulmasıyla birlikte 15. ve 16.yy'da gümrük vergisi ile ilgili yeni bir hedef yeni bir amaç belirlenmiş oldu. Himayeci gümrük vergileri devrinde güdülmek istenen amaç, yabancı rekabeti önlemektir. Hatta bu konuda bazen o kadar ileri gidilmiştir ki, yalnız ithalat değil, ihracatta da bazı özel yiyecek maddeleri ve ham maddeleri korumak, bunları işleyen yerli sanayiye bol ve ucuz ham maddeden mahrum etmemek amacıyla, ağır himayeci ihracat gümrük resimlerine tabi tutulmuştur.

1.2.1. Osmanlı Devletinde Gümrük Vergisi

Dünya'da gümrük vergileri bu şekilde işlem görmekteyken Osmanlı Devleti tarafında Coğrafi keşifler ve İstanbul'un Fethi gümrüklerin yönetiminde önemli değişikliklere neden olmuştur. İstanbul'un Fethi öncesinde Bizans ile yapılan ve temel ihtiyaçlar üzerine dayalı olan pazar ticareti, İstanbul'un Fethiyle denizlere taşınmış ve Akdeniz üzerinde hâkimiyet mücadelesine dönüşmüştür. Bu mücadele sonucunda, alternatif ticaret yolları aramaya koyulan Avrupalı devletler tarafından keşfedilen yeni bölgelerle birlikte ipek ve baharat yolu da önemini kaybetmeye başlamıştır. Bu dönem Osmanlı Gümrüklerinden alınan vergilere farklı isimler veriliyordu. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Kızıltoprak, 2012: 4):

- Amediye, gümrük alanına gelmiş mallardan alınan bir vergidir. Diğer bir deyişle, ülkeden içeri girişte alınan bir vergidir.

- Reftiye, bir malın herhangi bir ülkeye götürülüp, orada tüketilmeyerek, başka yere götürülenlerinden alınan bir vergi türüdür Yani başka ülkede satılmak için gönderilen mallardan alınan vergidir.
- Masdariye, gönderilen yerdeki malın değeri üzerinden alınan vergidir. Yani advalorem bir vergidir.
- Müruriye, yabancı ülkelerde yapılan ithalat ve ihracat işlemlerinden alınan vergiler ki bu vergiye Osmanlı Devleti kayıtlarında ve uygulamalarda bac-ı umur resmi olarak da adlandırılmıştır.

Tanzimat dönemine kadar bu başlıklar altında toplanan gümrük vergileri zaman zaman bazı problemlere yol açmıştır. Gerek vergi türünün çokluğu gerekse verginin toplama yöntemindeki karmaşıklık ve menfaat sağlama sebeplerinden dolayı Tanzimat döneminde düzenlemelere gidilmiştir. Gümrükler maliyeden ayrılıp, direkt olarak sadrazamlık makamına bağlanan bir örgüt olarak, Rüşumat Emaneti adı altında düzenlenmiş, Gümrük Müfettişliği meydana getirilmiş ve hatta Gümrük Muhafaza Teşkilatı kurulmuştur (Öner, 2005: 308). Osmanlı Devleti'nin dış ticareti arttırmak için verdiği kapitülasyon imtiyazlarıyla ciddi seviyede gelir kayıpları yaşamıştır. Aynı anda iç ve dış gümrüklerde kapitülasyonların uygulanmasıyla dış gümrüklerde bunalıma giden Osmanlı Devleti iktisadi açıdan çokça problemle karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti esasında kapitülasyonlarla hem politik hem de iktisadi alandaki gücünü Avrupa'ya karşı kullanmak istemiştir. Ancak Osmanlı Devletinin güç kaybetmesiyle kapitülasyonlarla ekonomik anlamda taviz vermeye maruz kalmıştır. Verilen kapitülasyonlar Lozan anlaşmasıyla birlikte kaldırılabilmiştir. Bu süreç boyunca Osmanlı Devleti, gümrük vergisini iç gümrüklerden alarak, dış gümrüklerde uygulanan kapitülasyonlarla birlikte sürekli değişime uğraması sebebiyle Cumhuriyetin başlangıcına kadar gümrüklerdeki hâkimiyetini kaybetmesine sebep olmuştur (Altıntaş, 2018: 6).

1.2.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Gümrük Vergisi

Türkiye Cumhuriyeti, büyük bir kurtuluş mücadelesi verdikten sonra Osmanlı Devletinden ağır bir mirası da devralmıştır. Askeri ve siyasi başarılarını ekonomik

bağımsızlıkla da taçlandırmak isteyen Türkiye, hem ekonomik bağımsızlığını ilan etmek için hem de gümrüklerle ilgili düzeni sağlamak için yeni kararlar almıştır. Osmanlı Hükümeti 1916'da tek taraflı olarak kapitülasyonları lağvetmiş, fakat Mondros Mütarekesinden sonra işgal kuvvetleri bunları tekrar yürürlüğe koymuştur. Kapitülasyonlar, kesinlikle, Lozan Antlaşması ile kaldırılmıştır. Bu antlaşma ile Kapitülasyonların lağvedilmesine karşın Fransa, İtalya, Romanya, İngiltere, Yugoslavya ve Yunanistan ile yaptığı anlaşmalarda Osmanlı Devletinin 1 Eylül 1916' da yürürlüğe sokulmuş olan gümrük tarifesinin beş yıl daha yürürlükte kalması kabul edilerek, sağlık ve ülke güvenliği nedenleri dışında ithalat ve ihracatta ambargo koyamayacak olması nedeniyle Türkiye, 1929 yılına kadar ithalatındaki gümrük tarifelerini değiştirememiştir (Tuncer ve İyi Bozkurt'tan aktaran Özer, 2009: 48).

Cumhuriyet dönemi başlarında çokça kararname ve kanunu içeren gümrük mevzuatı bu haliyle epeyce karışık bir durumdaydı. Bakanlar Kurulunca yeni bir gümrük tarifesini hazırlama görevi için bir inceleme kurulu kurulmuştur. Bu kurul neticesinde 1929 yılında 1499 sayılı ilk Gümrük Tarifesi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu yeni kanunla beraber düzensiz biçimdeki gümrük mevzuatı bir tamamiyet sağlamıştır. 1499 sayılı kanunun yetersizliği durumunda 1949 tarihli 5383 sayılı çıkan Gümrük Kanunu Cumhuriyetin ilk gümrük kanunu olarak kabul edilmiştir. Advalorem sisteme geçilen bu yeni kanunla dolayısıyla 1929 tarihli Gümrük Tarifesi Kanunu geçerliliğini yitirmiştir (Ercan, 2012: 18).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletlerin ticaretin gelişmesi, mal ve hizmetlerin serbest dolaşması hedefiyle, uluslararası alanda serbestliğin sağlanması amacıyla 1947 yılında Cenevre'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını imzalamışlardır. DTÖ'nün kurulamayışından sonra, geçici olma özelliğine rağmen, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1948-1994 yıllarında uygulanmış ve dünya ticaretinde kabul görmüştür. 1948 yılından şimdiye kadar, uluslararası kaidelerin kuvvetlendirilmesi amacıyla sekiz kez çok taraflı müzakere turu gerçekleştirilmiştir. DTÖ, 1 Ocak 1995'te kurulmuştur. Uruguay Round'a katılan devletler 15 Aralık 1993'te görüşmeleri tamamlamış ve Nisan 1994'te Marakeş

kentinde Nihai Karar Bakanlar tarafından imzalanmıştır. DTÖ, Uruguay Round'u görüşmelerinin şekil aldığı bir anlaşma ve GATT'ın devamı niteliğindedir (GİB, 2009: 6). Türkiye, 1995 yılında GATT'ın DTÖ adını almasıyla birlikte bu örgüte üye olmuştur. Türkiye ile bahsi geçen bu örgüt arasında yapılan anlaşmalar; tarım, ödemeler dengesi, anti dumping, gümrük değerleri, teknolojik ürünler, ithalat yasakları, bölgesel ticaret anlaşmaları, menşe kuralları, korunma önlemleri, fikri mülkiyet hakları, hizmetler, ticarete teknik engeller, gibi konularda yapılmaktadır (<https://www.telifhaklari.gov.tr/Dunya-Ticaret-Orgutu-WTO> ,2021).

Cumhuriyet tarihinin ekonomik anlamda en önemli gelişimi, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasıyla olmuştur. Birden fazla ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları gümrük birliğinin temel özelliği, gümrük vergilerini karşılıklı olarak kaldırmaları, üçüncü bir ülkeye karşı aynı tip ve gümrük vergilerini uygulamaları ve kendi sınırları içinde mallarının serbest dolaşımını sağlamalarıdır. Gümrük Birliği'nin yanında Avrupa Birliği mevzuatı ile Türk Gümrük Mevzuatı'nın uyumlaştırma hazırlıkları tamamlanmış ve günümüze kadar Gümrük Kanunu'nda birden fazla değişiklik yapılmıştır. Sonuncusu 1999 yılında 4458 Sayılı Gümrük Kanunu yayınlanmış ve uygulamaya konulmuştur (Es, 2019: 17)

1.3. Gümrük Vergilerinin Uygulamaları

Gümrük vergisinin ve benzeri yükümlülüklerinin nasıl hesapladığı ve ne şekilde toplandığını anlatacağımız bu kısımda, gümrük vergisinin dayanaklarını oluşturan önemli kavramlardan bahsedilecektir. Bu kavramlar arasında; tarife, kıymet ve menşe yer almaktadır.

1.3.1. Tarife

Tarifeler, dış ticaret politikalarının tarihçesi bakımından çok eski bir kavram olmakla birlikte en çok kullanılan araçların da başında gelmektedir. Gümrük tarifi denildiğinde; tarife kavramı milletlerarası ticareti konu alan mallara uygulanan vergilerin belirlendiği listeler olarak tanımlanırken, gümrük kavramı ise malların sınırdan girişi aşamasında ödenen vergiler ifade etmekte olup, gümrük yükümlüsü

olunduğu anda yürürlükteki tarifeye göre uygulanmaktadır. İthalat ve ihracat kapsamındaki eşyanın hangi tarifeye dâhil olduğunun belirlenmesi, başka bir deyişle tarife cetvelinde eşyanın sınıflandırma işleminin yapılması, tarifenin değerlendirilmesine bağlı olarak belirlenmektedir (Gültekin, 2008: 138).

Gümrük Tarifesi: Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilen ve Türk Gümrük Tarife Cetvelini, tamamen veya kısmi olarak bu cetvele alt açılımlar ekleyen ve eşya ticaretine ilişkin tarife önlemlerinin uygulanması için tespit edilen diğer cetvelleri, Türk Gümrük Tarifesinin kapsadığı eşyaya uygulanacak; Gümrük vergi oranlarını, Tarım politikası veya tarım ürünlerinin işlenmesi sonucu elde edilen bazı ürünler için hususi bir nizam kapsamında toplanan ithalat vergilerini, Türkiye'nin bir takım ülkeler veya ülke grupları ile yaptığı tercihli bir tarife uygulaması gerektiren anlaşmalarda yer alan tercihli tarife uygulamalarını kapsamaktadır (G.K, md:15/3).

Gümrük vergisi, gümrük tarife cetvelinde yazan oranlar üzerinden hesaplanır. Türk Gümrük Tarife Cetvelinin esasını Armonize Mal Tanıtımı ve Kodlama Sistemi oluşturmaktadır. Bu sistem Dünya Gümrük Örgütü tarafından düzenlenmiş olup üye olan ülkeler tarafından kabul edilerek uygulamaya geçilmiştir (Öz, 2008: 63). Armonize kodlama sistemini oluşturan baştan dört hane eşyanın pozisyon numarasını, baştan altı hane armonize sistem kodunu, baştan sekiz hane kombine nomanklatür (adlar dizgesi) kodunu ve on iki rakamın tamamıysa gümrük tarife istatistik pozisyonunu oluşturmaktadır.

Şekil 1. Armonize Kodlama Sistemi

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
AS Nomanklatür Kodu						Kombine Nomanklatür Kodu		Milli Ait Açılım Kodu		İstatistik Kodu	

Kaynak: Resmi Gazete, 2011

Gümrük vergisi hesabında öncelikle ithalatın konusu olan eşyanın sistemdeki tarife pozisyonu belirlenmektedir. Ardından belirlenen pozisyonla alakalı sütunda gösterilen tutar üzerinden ya da oransal olarak vergileme işlemi yapılmaktadır.

Ülkeye ithal olacak eşyaya uygulanacak gümrük vergi oranları her yıl yenilenir ve Ticaret Bakanlığı tarafınca güncelleme kapsamına alınır. Yılbaşı itibariyle uygulanacak biçimde Resmi Gazete’de yayımlanır. İthalat Rejimleri ile ilgili kararların ekinde bulunan 6 tane liste ve bu listelerin içerdiği eşyaların grupları şu şekildedir:

- I Sayılı Listede; Tarım ürünleri
- II Sayılı Listede; Sanayi ürünleri
- III Sayılı Listede; İşlenmiş tarım ürünleri
- IV Sayılı Listede; Balık ve diğer su ürünleri
- V Sayılı Listede; Gümrük vergisi askıya alınan ürünler
- VI Sayılı Listede; Sivil hava taşıtlarında kullanılmak üzere nihai kullanıma tabi tutulacak eşyalar

1.3.2. Kıymet

Uygulanacak gümrük vergisi, o malın kıymeti üzerinden hesaplanır. Gümrük Kanunu’nda “matrah” kavramı yerine “gümrük kıymeti” kavramı kullanılır (Ercan, 2009: 13). Yani gümrük vergisinde eşyanın kıymeti gümrük vergisinin uygulanması gereken tutarı gösterir. Gümrük vergilerinin hesabında spesifik (miktarsal), advalorem (değersel) ve karışık tip olmak üzere üç çeşit tarife mevcuttur. Spesifik yani miktarsal tarife, bir malın üzerinde alınan gümrük vergisinin malın miktarı üzerinden hesaplanmasını anlatırken, advalorem yani değersel tarife uygulanırken de eşyanın gümrük vergisi kıymeti üzerinden hesaplanmaktadır. Karma ya da karışık tarife uygulaması ise hem spesifik hem de advalorem tarifelerin birlikte kullanımından oluşmaktadır. Türkiye için bu üç tarife de uygulamada yer almakta olup advalorem tarife daha geniş bir alanda kullanılmaktadır (Dölek, 2013: 101-102).

Eşyanın gümrük kıymeti, gümrük mevzuatında gösterilen yöntemlerin önceden kararlaştırılmış bir sıra dâhilinde uygulanarak belirlenmektedir. Eğer bu yöntemlerle eşyanın kıymeti belirlenemezse aşağıda ifade edilen “sıralı” yöntem uygulanmaktadır (Es, 2019: 26). Bu yöntem uygulanırken, gümrük idaresi tarafınca

yükümlünün yazılı isteğinin uygun görülmesi şartıyla hesaplanmış kıymet yöntemi ile indirgeme yönteminin uygulanması sırasında değişiklik yapılabilir.

Kıymetin tespitinde uygulanan yöntemler gümrük mevzuatında şu şekilde sıralanmaktadır:

- Satış Bedeli Yöntemi
- Aynı Eşyanın Satış Bedeli Yöntemi
- Benzer Eşyanın Satış Bedeli Yöntemi
- İndirgeme Yöntemi
- Hesaplanmış Kıymet Yöntemi
- Son Yöntem

Genel anlamda eşyanın gümrük kıymeti (değeri), ilk sırada yer alan satış bedeli yöntemine göre belirlenmektedir. Vergi yükümlüsü tarafından beyanı düzenlenen kıymetin doğruluğunda ve gerçekliğinde şüphelerin oluşması söz konusu olduğunda, gümrük idareleri ilgili kişilerden yeni belge ve bilgiler isteyebilmektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırma ve incelemelerde şüpheli durum giderilemez ise, satış bedeli yöntemine göre eşyanın gümrük kıymeti belirlenememektedir. Satış bedeli yöntemine göre belirlenemeyen kıymet, sırası ile takip eden diğer yöntemlerle belirlenmektedir (Uçak, 2009: 54).

Gümrük kıymetini belirlerken Gümrük beyanına, tescil işleminden önce eşyaya ilişkin orijinal faturanın ve bir rejim beyanında bulunması durumunda İthal Eşyasına Ait Kıymet Bildirim Formunun ilave edilmesi zorunlu tutulmaktadır. Bununla birlikte, vaziyet gerektirirse navlun faturası ve sigorta poliçesi de beyannamenin ekinde bulundurulması gerekmektedir. Sonuç olarak, navlun ve sigortayı kapsamayan FOB tipi teslimat türlerinde, navlun faturası ve sigorta poliçesi; sigortayı kapsamayan CF gibi teslimat türlerindeyse sigorta poliçesi, eşyanın gümrük kıymetinin tespit edilmesi için gerekmektedir (Gültekin,2008:158).

1.3.3. Menşei

Bir eşyanın menşei, sözcük anlamıyla bir eşyanın anavatanını, kökeninin nereden geldiği manasına gelmektedir. Eşyanın nereden ve hangi memleketten imal olduğu anlamına gelen menşei kavramı, üretilmiş bir eşyanın kimlik belgesi olarak açıklanmaktadır (Kızılay, 2011: 46). Menşei kavramı önem taşıyan bir olgudur, bu sebeple malın ithalatı aşamasında gümrük vergilerinin hesaplanması, ticari politikalar üstündeki tedbirlerin uygulanması, her devletin kendi durumuna göre değişiklik göstermektedir. Devletler, mallarının kimliğini oluşturmak için menşei şahadetnamesi çıkartırlar. Menşei şahadetnamesi, eşyanın statüsü hakkında bilgi vermeye yarayan bir belgedir. Bu belge, vergi miktarlarının en doğru şekilde hesap edilmesi ve ayrıca ülke açısından tehlike yaratan eşyaların da ithal edilmesinin önüne geçmek için kullanılmaktadır (Altıntaş, 2018: 54).

Menşei şahadetnamesinde bulunması gerekli bilgiler şu şekildedir (Gümrük Yönetmeliği, 2009 md: 40):

- Gönderici ve alıcının isimleri
- Malın türü, özelliği ve ambalaj şekli
- Koli adetleri kolilerin marka ve numaraları
- Malın birim fiyatı, değeri, net ve brüt ağırlığı
- Malın yüklendiği aracın ismi ve hareket bilgileri
- Yükleme limanı ya da yükleme yeri
- Ürünün Türkiye’de uğradığı değişiklik nedeniyle ile Türk menşeli sayılıyorsa bu durum hakkında bilgi verilmesi

Menşei ve gümrük vergisi arasındaki önemli bir ilişki de geri ödeme ve muafiyet yasağı kapsamında ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, menşei ispat belgeleriyle birlikte ihracatı yapılan eşyanın içinde üçüncü bir ülkeye ait girdi mevcutsa, bu girdilere ait gümrük vergilerinin iade edilmesi veya bu girdilerin gümrük muafiyeti kapsamına alınması yasak olup, STA’larda buna ilişkin yasaklayıcı hükümlere yer verilmektedir (Gültekin, 2008: 137).

1.4. Gümrük Vergisinin Vergilendirme Süreci

Dış ticaret mevzuatımızda bulunan gümrük vergilerinin bazı bölümleri ithalata dayalı muamelelerden toplanırken bazı bölümleri de ithalattan ve dâhilde yapılan ticari işlemlerden toplanmaktadır. Aynı ayrı hepsinin konusu, vergiyi doğuran olayı, tutarı, oranı, matrahı aynılık veya ayrılık içerebilmektedir. Bu nedenle gümrük vergisi diğer vergilerle kıyaslandığı zaman farklı bir konumda yer almaktadır. Bu farklılık Vergi Usul Kanununda şu şekilde belirtilmektedir: Vergi Usul Kanunu'nun gümrük ve tekel vergileri adlı ikinci maddesinde, gümrük idarelerince toplanan vergi ve resimler bu kanuna dahil edilmemiştir. Bu vergi ve resimlerle alakalı 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 242. maddesinin hükümleri uygulanır denilmektedir. Bu maddeye göre gümrük vergileri Vergi Usul Kanunu'na tabi olmamakla birlikte, gümrük vergilerinin dahil olacağı usule ilişkin Gümrük Kanunu'nun var olduğunu söylemektedir(Ekinci, 2015: 38).

Gümrük Vergilerinde vergilendirme işlemleri, Gümrük İdarelerince gümrük kanununa ve bu kanuna dayandırılan tali düzenlemelere bakılarak tarh, tebliğ, tahakkuk, tahsil edilmesi ya da geri verilmesi,kaldırılması veya teminata bağlanması gibi işlemlerin yapılması ile gerçekleştirilmektedir. Vergilendirme süreci, vergiyi doğuran hadisenin meydana gelmesi ile başlamaktadır. Yükümlü kişi açısından borcunu ödeme, devlet açısından ise alacağını isteme durumu söz konusu olmaktadır. Böylece yükümlü ile vergi hususu arasında hukuki bağ oluşmaktadır (Üstün ve Ok, 2014: 160).

1.4.1. Verginin Yükümlüsü

Vergi kanunlarının temel kavramlarından biri olan mükellef kavramı, Gümrük Kanunu içerisinde yerini gümrük yükümlüsü kavramına bırakmıştır. Vergi Usul Kanunu gereğince vergi mükellefi kavramı üzerine vergi borcu terettüb eden gerçek ve tüzel kişileri tanımlarken, Gümrük kanunda kullanılan vergi yükümlüsü kavramı dış ticaretin gerçekleşmesi için gerekli işlemleri yapan tüm kişileri içermektedir. Bu sebeple gümrükte yer alan yükümlülük kavramı sadece vergiyle sınırlı değildir. Gümrük vergilerinde vergi eşyaya yönelik olduğu için vergi

yükümlüsünün de eşyanın ithalatçısı tarafından ödeneceği düşünülebilir. Ancak gümrükte yükümlülük bu şekilde sınırlandırılmamıştır. İthalatta gümrük sorumluluğu bulunan kişi, beyan sahibi olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple temsil olunma durumunda da, hesabına gümrük beyanında bulunulan kişiler de yükümlü sayılmaktadır. Dolaylı temsil etme durumunda ise temsilcinin yükümlülüğü, beyanda kullanılan verilerin yanlış olduğunu bildiği veya mesleği icabı gereği kendiliğinden bilmesi gerektiği durumlarla sınırlıdır. Dolayısıyla gümrük beyanını veren kişi gümrük yükümlüsüdür. Aynı gümrük vergilerinin ödenmesinden birden fazla kişi sorumlu olduğu durumlarda, bunlar verginin ödenmesinden beraber ve müteselsil (zincirleme) sorumludurlar (Şahin, 2019: 45).

1.4.2. Tarh

Gümrük Kanununda tarh ile ilgili hükümler açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Gümrük vergisinde tarh işlemi gümrük beyannamesinin verilmesi, kabulü ve tescil edilmesi; beyanın kontrol edilmesi ve verginin hesaplanması aşamaları ile mümkün olmaktadır. Tarh işlemi, vergi mükelleflerinin her biri için teker teker uygulanmak zorundadır (Es, 2019: 57). Tarh aşaması gümrük mevzuatında daha çok kontrol işlemine yönelik yapılmaktadır. Gümrük idareleri, beyanın ve içeriğinin doğru olup olmadığı araştırmak üzere; Beyanname ile ilgili ve beyannameye eklenen belgeleri kontrol edebilir ve beyannamenin içerdiği bilgilerin doğruluğunu sorgulamak amacıyla beyanın sahibinden başka belgeleri de talep edilebilir. Ayrıca eşyayı muayeneye tabi tutup detaylı tahlil amacıyla eşyadan örnek alabilirler (G.K, md:65/1).

1.4.3. Tahakkuk

Genel bir açıklama ile verginin tahakkuku, verginin ödenebilir aşamaya gelmesi anlamını ifade ederken, gümrük vergilerinde ise diğer vergilerden farklı olarak verginin ödenmesi gereken aşamaya gelmesi manasında değil, verginin hesaplanması manasında kullanılmıştır (Bozkurt, 2018: 38). Gümrük vergileri, gümrük idarelerince gerekli olan bilgiler istikametinde tahakkuk ettirilirken, söz konusu bilgilerin bilgisayara ya da gümrük vergileri tahakkukunu izleme defterine

kayıt edilmektedir. Şayet bilgisayara kaydedilirse alınan çıktılar gümrük vergileri tahakkukunu izleme defteri olarak kabul görmektedir (Es, 2019: 41). Gümrük vergilerinin tahakkuk aşaması iki şekildedir. İlki beyan üzerine yapılan verginin tahakkuk edilmesiyle, ikincisi ise yapılan denetimlerin sonucunda hiç alınmadığı, noksan şekilde alındığı tespit edilen ya da verginin tahakkuk edilmesinin ardından beyanname görevi üstlenen bir belgenin üzerinde tebliğ edilemeyen vergilerin tahakkuk edilmesiyle oluşur. Vergi hesabının yapılabilmesi için eşyanın gümrük kıymetinin ve vergi oranının tespitinde kullanımı için gerekli olan tarife cetvelindeki yerinin belli olması, tahakkuk işinin gümrük idareleri nezdinde kolaylaştırmaktadır. Diğer vergilerde olduğu gibi gümrük vergilerinde de beyannamenin hiç alınmaması ya da alınan beyanname hesap hatası tespit edilmesi durumunda ikmalen ve resen tarhiyata gidilir. Bu tarhiyatlar için de belirlenen zaman aşımı süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir (Altıntaş, 2018: 66).

1.4.4. Tebliğ

Tebliğ genel anlamıyla, gerçek ya da tüzel bir kişiye bağlayıcı bir hükmün gerekli kanunlarda belirtilen şekli ile iletilmesi anlamına gelmektedir. Gümrük Kanunu'nun 197/1 sayılı maddesi; gümrük vergileri tahakkukundan hemen sonra beyanname veya beyanname yerini tutan belgeler mükellefe tebliğ edilir. Beyan edilen tutar ile idarece hesaplanan vergi tutarının eşit olması durumunda ayrıyeten bir tebliğ evrakı kullanılmasına gerek yoktur. Böylelikle gümrük idaresince malın tesliminin gerçekleşmesi, gümrük vergilerinin yükümlüye tebliği yerine geçmektedir (G.K, md.197/3). Tebliğ edilen gümrük vergilerine yasal süresi içinde itiraz edilmemesi ya da belirlenen süre içerisinde idari yargı mercilerine başvuru yapılmaması durumunda, bu sürelerinin bittiği tarihte kesinleşmiş olur. İdari dava açılması durumundaysa mahkeme tarafından yükümlü aleyhine verilen hükmün gümrük idaresine tebliğ edildiği tarihte, tahsil edilebilir aşamaya gelmiş olmaktadır (Bozkurt, 2019: 20)

1.4.5 Tahsil

Gümrük vergisinin ödenmesi için gelinen son aşama tahsil aşamasıdır. Gümrük vergisinin yükümlüsüne tebliğ edildiği tarihinden itibaren on beş gün içinde ödenmesi gerekmektedir (G.K, md.198/1). Bunun istisnai durumu yukarıda bahsedilen yasal süresi içinde üst merciye itiraz hakkının kullanılması ve faizi ödenerek 30 gün ödeme süresinin uzatılmasıdır. Gümrük vergilerinin yerli para ile tahsil işleminin yapılması iktiza etmektedir. Gümrük vergileri gümrük veznelerinin haricinde, yetkilendirilmiş bankalar vasıtası ile tahsilatı yapılabilmektedir. Süresinde ödenmeyen gümrük vergileri için 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un ilgili hükümleri uygulamaktadır (G.K, md:37). Bu vergilerin ödenmesi ile ilgili olarak bir zamanaşımı süresi de belirtilmiştir. Amme alacağının vadesinin bulunduğu takvim yılını takip eden 5 yıl içinde tahsil edilemezse zamanaşımına uğrayacağı belirtilmiştir (6183s. AATUHK. md:112).

1.5. Mali Yükümlülükler

Dış ticaret işlemleri ile ilgili yükümlülükler denildiği zaman akla ilk gelen şey gümrük vergisi olmaktadır. Oysaki dış ticaret işlemleriyle alakalı olarak birden fazla yükümlülük mevcuttur. Bu mali yükümlülükler, yükümlülüğe konu bakımından bakıldığında sadece gümrük vergileri ve toplu konut fonunun konusunu dış ticaret işleminin oluşturduğu görülebilir. Bu iki mali yükümlülük dış ticaret yapıyor olma şartıyla alınmaktadır. Oysa diğer mali yükümlülüklerin konusu direkt dış ticaret işlemleri değildir (Selen, 2017: 148). Konusu dış ticaretle doğrudan ilgili olsun ya da olmasın bu yükümlülükler şöyle sıralandırılabilir:

- Gümrük Vergisi
- KDV
- ÖTV
- Ticaret Politikası Önlemleriyle Alınan Vergiler
- Tek ve Maktu Vergi
- Dış Ticaretten Alınan Fonlar

1.5.1. Katma Değer Vergisi (KDV)

Avrupa Birliği ile ortak paydada buluşmak için gündeme gelen KDV, Türkiye'de 1984 yılında 3065 sayılı Kanun ile kabul edilmiş ve 1985 yılıyla birlikte uygulanmaya başlanmıştır. Türk vergi sistemi için bakıldığında önemli bir idari karar ve iktisadi bir başarı olarak kabul görmüştür (Erbaş ve Hewitt, 1990: 138). Uluslararası ticarete konu olacak mal veya hizmetlerin vergilendirilmesi için geçerli ilke, tüketimin gerçekleştirildiği ülkede vergiye tabi olması, varış ülkesi ilkesidir. Bu sebeple yurt dışından Türkiye'ye gelen mallar, malı ihraç eden ülkece katma değer vergisine tabi tutulmazken ithalatçı konumundaki ülkece vergilendirilmektedir. Bu duruma göre dış ticarete konu olan mal ve hizmetlerin ihracatı esnasında KDV iadesi, ithalatı esnasında ise KDV tahsilatı söz konusu olmaktadır (Kolçak, 2013: 196).

KDV Kanunu'nun 21. maddesince ithalat üzerinden toplanan katma değer verginin matrahı aşağıdaki belirtilen maddelerin tamamından oluşmaktadır (Tuncer, 2007: 82):

- İthalatı gerçekleşen malın gümrük vergisinin tarhına ilişkin kıymeti, malın kıymet esasına göre alınmaması veya malın gümrük vergisinden muaf tutulması durumunda sigorta ve taşıma ücretleri (CIF) , bunların belirlenememesi durumunda malın gümrükçe belirlenecek değeri
- İthalat esnasında yatırılan her türlü vergi, resim ve harçlar
- Gümrük beyannamesinin tescil edileceği tarihe gelinceye kadar harcananlardan vergilendirilmeyenleri ile mal bedeli üzerinden hesaplanan fiyat farkı, kur farkı gibi ödemeler (hamaliye, ardiye ücretleri

Devlet, daha fazla gelir elde etmek amacıyla ithalatta alınan diğer vergi, resim ve harçları katma değer vergisi matrahına ekleyerek tahsil etmektedir. İthalde alınan katma değer vergisi, günümüzde gümrük vergisinin devamı veya tamamlayıcısı niteliğinde kabul gören önemli bir vergi olarak kabul edilmektedir. Katma değer vergisi kanuni olarak %10 oranında belirlenmiş olsa da Cumhurbaşkanınca bu oran dört katına kadar artırılmaya veya %1'e kadar indirilmesi mümkündür. Ayrıca

Cumhurbaşkanı bazı mal ve hizmetler ile konut teslimleri için de farklı oranlar belirlemeye yetkilidir (Bozkurt, 2019: 32).

1.5.2. Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)

Türkiye’de KDV ve Gümrük Vergisi’nin yanında, ithalatı yapılan bir takım mallardan da ÖTV alınmaktadır. KDV’deki bazı durumlar gibi ÖTV’de de kanunla belirlenen şartların taşınması halinde ihracat istisnası mevcuttur. Genel olarak ÖTV ithalat üzerinden alınan bir vergi olarak kabul görmektedir. 12.06.2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu’nun birinci maddesinde adı geçen ekli listede belirtilen malların ithalatında, bir defaya mahsus olmak kaydıyla, gümrük idareleri tarafından ÖTV tahsil edilmektedir.

Tablo 1.1. ÖTV Sayılı Listeler

Liste	Listede Yer Alan Eşyalar
I Sayılı Liste A Cetveli	Benzin, motorin, fuel oil gibi akaryakıt ürünleri ile doğalgaz
I Sayılı Liste B Cetveli	Benzol, toluol, madeni yağlar ile solventler
II Sayılı Liste	Tescile tabi olan motorlu kara (traktör hariç) hava ve deniz taşıtları ve tescile tabi olan motorlu kara hava ve deniz taşıtları
III Sayılı Liste A Cetveli	Kolalı ve alkollü içecekler
III Sayılı Liste B Cetveli	Tütün ve tütün mamülleri
IV Sayılı Liste	Havyar ve havyar yerine kullanılan ürünler, kozmetik ürünleri, kürkler ve kürkten giyim eşyası, muzır neşriyat, sofrta, mutfak, tuvalet, yazıhane, ev tezyinatı ve benzeri işler için bazı cam eşyalar, manikür ve pedikür takım ve aletleri, altın veya gümüş kaplama kaşık, çatal ve kaşık-çatal takımları, klimalar, ısıtıcılar, beyaz eşyalar, elektrik motorlu araçların motorunu çalıştırmaya mahsus araç pilleri, küçük ev aletleri, cep telefonu, telsiz-telefon cihazları, mikrofon, hoparlör, kulaklık, amplifikatörler, ses kayıt ve çalma cihazları, televizyon, projektör, kamera, ses ve görüntü cihazları, infrared ile çalışan uzaktan kumanda cihazı, inci ve kıymetli taşlardan mamul saat kayışları, tabancalar ve diğer ateşli silahlar ile sürgülü silahlar, kristal avizeler, bazı oyun eşyaları, hayvansal maddelerden süs eşyaları gibi mallar

Kaynak: ÖTV Kanunu, S:4760.

Özel tüketim vergisinin içeriği her ülke için farklılık göstermekle birlikte, çoğunlukla, kahve, çay, tütün, alkol gibi keyif veren maddeler, kürk, mücevher,

kozmetik gibi lüks statüde sayılabilecek ürünler, benzin, motorin gibi kullanım miktarı fazla olan mallardan alınmaktadır. Mal ve hizmetlerin ülkeler arasında yerinin değişmesiyle ortaya çıkan ve gümrük vergisi veya tarifesi olarak bilinen ihracat ve ithalat vergileri Dış Özel Tüketim Vergileri olarak da adlandırılmaktadır. Uygulamada tarifelerin belirliliği ve kolay hesaplanabilirliği nedeniyle de az gelişmiş ülkelerde tercih sebebi bir vergi olarak kabul görmektedir. Bu tip devletlerde, gelir dağılımında adalet amacına bakılmadan, sadece gelir getirme amacıyla uygulanmaktadır (Edizdoğan, 2012: 331).

1.5.3. Ticaret Politikası Önleleriyle Alınan Vergiler

Dış ticareti etkileyen önemli politikalardan birisi de dış ticaret karşısında korumacılık uygulamalarıdır. Bu kapsamda alınan önlemler, vergisel düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu vergiler, yasal dayanağı 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun olup dampinge karşı vergi ve sübvansiyona karşı telafi edici vergi olarak kullanılmaktadır. Damping, bir malın bahsedilen ülkeye ihraç değerinin, o ülkedeki benzer ürünlerin fiyatından daha düşük olması sebebiyle haksız rekabet durumu ortaya çıkarması durumudur. Sübvansiyon ise ihracata konu olan bir mala devlet ya da kurumlar aracılığıyla doğrudan ya da dolaylı olarak mali bir destek imkânı sunulmasıdır.

Damping veya sübvansiyonun konusu olan ithalatın, o ülkede bulunan bir üretim kesiminde maddi zarara yol açması ya da maddi zarara yol açacak bir tehdidi oluşturması, bir üretim dalı kurulmasını fiziki olarak aksatması durumunda önlem alınması gerekir. İlk olarak yapılan şikâyet için ya da lüzumu görüldüğünde kendiliğinden damping ve sübvansiyon soruşturmasına başlanır. Soruşturmada dampingin mevcut olması durumunda tespit edilen damping payınca dampinge karşı vergi, sübvansiyonun varlığı durumundaysa tespit yapılan sübvansiyon miktarı kadar telafi edici vergi uygulanır. Ayrıca, dampinge veya sübvansiyona konu olan ithalat nedeniyle ortaya çıkan zararın telafi edilmesi için tespit edilen damping ya da sübvansiyon miktarından daha az bir miktarda veya oranda vergi konulmasıyla zararın karşılanabileceğinin anlaşılması durumunda bu oran veya miktarda vergi uygulanır. Ayrıca bu durum ilgili ülkeye de bildirilir. Dolayısıyla dampinge karşı

vergi ve telafi edici vergi olağan dışı hallerde meydana gelen korunma önlemleridir ve geçici süreyle uygulanan vergilerdir. Damping veya sübvansiyon sona erdiğinde bu vergilerde sona erer (Şahin, 2019: 116-117).

1.5.4. Tek ve Maktu Vergi

Tek ve maktu vergiler genellikle gümrük vergisinden muaf tutulmakla beraber bazı sınırları aşan eşyalar üzerinden alınan vergiler olarak da tanımlanabilmektedir. Tek ve maktu vergiler yolcu beraberindeki eşyaya ya da posta ve hızlı kargo gibi taşımacılık işlemleriyle ülkeye giriş yapan eşyalar için uygulanmaktadır (Selen, 2017: 155). İlgili kanuna göre tek ve maktu vergi ile ilgili tarifeleri uygulama yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir. 4458 sayılı Gümrük Kanununun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında 2009/15481 sayılı kararda yer alan tek ve maktu vergilerin uygulamaları şunlardır:

- Posta veya hızlı kargo taşımacılığı yoluyla gelen kıymeti muafiyet sınırı olan 75 Euro'yu aşan 1500 Euro'yu aşmayan eşya için; AB ülkelerinden doğrudan gelenlere %18, diğer ülkelere gelenlere %20 oranında
- Yolcu beraberinde gelen eşya için kararda belirtilen kişisel ve hediyelik eşyalardan 15 yaşından büyükler için 430 Euro, 15 yaşından küçükler için 150 Euro'yu aşan 1500 Euro'yu geçmeyen eşya için; AB ülkelerinden gelen doğrudan gelenlere %18, diğer ülkelere gelenlere %20 oranında
- Gümrük kapılarında standart depo fazlası olarak tespit edilen petrol ürünlerinden, ilgili petrol ürünü için litre başına 4760 sayılı ÖTV Kanunu gereğince ÖTV tutarının %50 fazlası tutarında vergi alınmaktadır.

Ayrıca sınır ticareti için de tek ve maktu vergi uygulanmaktadır. Cumhurbaşkanı, Türkiye ile komşu ülkeleri arasındaki coğrafi duruma göre ve konumsal gereksinimler dikkate alınarak yapılan sınır ticaretinin çerçevesini belirlemeye, sınır ticareti yöntemiyle serbest dolaşıma girecek eşyadan alınacak vergileri göstermek üzere ilgili kanunda belirtilen maksimum sınırları aşmamak kaydıyla tek ve maktu bir tarife uygulama konusunda yetkiye sahiptir (Şahin, 2019: 112).

1.5.5. Dış Ticaretten Alınan Fonlar

Dış ticaret kapsamında alınan fonlar genellikle vergi literatürüne dayandırılarak alınmayan parasal yükleri ifade etmektedir. Genel adıyla mali yükler olarak da adlandırılan bu fonlar, her devletin kendi dış ticaretinde karşı ülkelerle belirli sınırlar çerçevesinde anlaşılması suretiyle farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Yine bu fonlar gümrük vergisi ile birlikte alınması sebebiyle vergi gibi anlaşılmasına sebebiyet veren eş etkili yükümlülük kavramının kullanılmasına da sebep olmuştur. Fonlar, iktisadi politikaların uygulanmasında yardımcı olan ek bir gelir kaynağı yaratırken aynı zamanda vergiler karşısında daha fazla direnç gösteren mükelleflere karşı daha esnek davranabilme imkânı sunmaktadır. Bu fonlardan hali hazırda kullanımı devam edenleri aşağıda inceleyeceğiz.

1.5.5.1. Destekleme Fiyat İstikrar Fonu

Dış ticaretin ekonomik şartlara uygun şekilde sürdürülmesini sağlamak amacı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na Destekleme ve Fiyat İstikrar Fon'u adıyla kurulmuştur. Bu fonu oluşturan kaynaklar Merkez Bankasında açılan hesapta takip edilmektedir. Fonun kaynakları (88/13384 s. Destekleme ve FİFHK):

- Her nevi malın dış satımında, iç ve dış fiyatlardaki değişimler göz önünde bulundurularak, satım tutarlarının kilo, adet veya kıymet esasına göre yapılacak fon, tahsilat ve kesintileri
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'na göre ihracat işlemlerinde tahsil edilecek kur farkları Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na ait net varlıklar şeklinde tanımlama yapılmıştır.

Fon kesintisi uygulanacak ihraç mallarının seçilmesiyle prim kesinti miktarlarına ilişkin teklifler Ticaret Bakanlığı tarafından yapılır ve fon miktarı ve oranlarında indirmeye, yeniden arttırmaya, ihraç mallarının ve alıcı pazarının özelliklerine göre ülke-madde tabanında seçici uygulamaları yapmaya, değiştirmeye, lağvetmeye, Ticaret Bakanlığı yetkilidir (Resmi Gazete s:31232).

1.5.5.2. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF)

Bu fona ilişkin hükümler, 1984 yılında çıkarın Bakanlar Kurulu Kararıyla Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. KKDF, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası eliyle kurulmuştur. Fonun kuruluş maksadı, kalkınma planları ile yıllık programlarla hedeflenen ihracatı ve yatırımlar için kaynak kullanımını destekleme yoluyla banka tarafından oluşturulan kaynakların doğru şekilde yönlendirilmesi ve ihtisas kredilerinde, kredi maliyetlerinin düşürülmesini sağlamak olarak belirtilmektedir (Çakıcı ve Ceylan, 2014: 363). KKDF kurulduğu günden bugüne, yukarıda belirtilen amaçlardan başka uygulamada yeni amaçların gerçekleşmesine de katkı sağladığı görülmektedir. Bu amaçlar:

- İhracatın ve yatırımların teşviki
- Banka kaynaklarının özendirilmesi ve istenen alanlara yönlendirilmesi
- Para ve kredi politikası aracı olarak kullanılması
- İthalatın ve kredilerin özendirici veya caydırıcı kılınması olarak sayılabilir.

Belirlenen hedefler doğrultusunda kullanılan KKDF kredili ithalat bedellerinden yapılan kesintileri kapsamaktadır. Bu bağlamda ithalatçının kredilendirilmesi mevzu olduğunda, kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili gibi ödeme şekillerine göre yapılan ithalatlarda çoğunlukla fon ödenmesinin yapılması gerekmektedir (Selen, 2017: 159).

1.5.5.3. Toplu Konut Fonu

Milletlerarası ticaret anlaşmaları sebebiyle gümrük vergilerinde değişiklik yapmak oldukça zordur. Böyle bir durumda, yerli üreticinin korunması veya ithalattan kaynaklanacak vergi kayıplarının önlenmesi maksadıyla, bahsedilen milletlerarası anlaşmalara da bağlı kalmak şartıyla, ticarete konu olmuş eşyanın ithalatında ek mali yükümlülük denilen bir uygulama yapılması mevzu bahis olmaktadır. Gümrük vergisinin tahsil edilemediği ya da tahsil edilmesine yeterince imkân olmadığı durumlarda, gümrük vergisine destekleyici olan ve tamamlayıcı nitelikte olan bir fon adı altında alınan eş etkiye sahip bir vergidir. Toplu konut fonunun amaçlarından başlıcaları: İç piyasada fiyat istikrarının sağlanması, yeni

kurulan ve ithal ürünlerle rekabet edebilecek duruma gelmemiş olan sektörlerin muhafaza edilmesi, kaçakçılığın ve karaborsacılığın önlenmesi ve toplu konut sorununun çözümüne kaynak oluşturulması amacıyla 1984 yılında 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun hükümlerince Toplu Konut Fonu uygulaması başlatılmıştır (Kolçak, 2013: 15). İlk uygulama yapıldığı dönemde tarım ve işleme alınmış tarım ürünleri dışında kalan malların ithalatından toplanan bu fon daha sonrasında AB ile uyum sürecinde uygulamadan kaldırılmıştır. Günümüzde ise AB ülkeleri dışındaki üçüncü ülkelere karşı balık ve su ürünleri haricinde işlenmiş tarım ürünlerinin ithalatında uygulanmaktadır. Ayrıca İthalat rejimi kararı ile bir gümrük vergisine dönüştürülmüş olup CIF kıymetine göre tahsilatı yapılmaktadır (Çiçek ve Atalay, 2017: 18)

1.5.5.4. Tütün Fonu

Tütün fonu 1969 yılında 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı bünyesinde Tütün Üretimi Geliştirme Fonu adıyla kurulmuştur. Daha sonrasında 2001 yılında ‘‘Bazı Fonların Tasviyesi Hakkında Kanun’’ ile tasviye edilmiş olmasına karşın tahsilatına devam edilmiş ve doğrudan bütçeye gelir olarak yazılacağı kararlaştırılmıştır. Bu nedendendir ki günümüzde halen tahsil edilmektedir (Şahin, 2019: 119).

Tütün fonunda; yabancı tütün ile yerli tütün ve hatta birlikte karışım olarak üretimi yapılmış olan sigaraların bünyesinde bulunan yabancı tütünün ithalatı esnasında bünyesinde bulundurmuş olduğu yabancı tütün gerekçesiyle paket başına tütün fonu alınmaktadır. Ancak gümrük vergisinde bulunan istisna ve muafiyetler bu durumda da uygulanmaktadır. Tütün ve tütün mamullerine ait sigaralarda 600 adet, Puroda 50 adet, Sigarillolar; her biri 3 gr.dan ağır olmayan purolardan 100 adet, Kıyılmış tütün 200 yaprak sigara kâğıdı için 250 gr. olarak yolcu beraberinde muafiyet kapsamına alınmaktadır (Altıntaş, 2018: 38).

1.5.5.5. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kesintisi

Kültür Fonu olarak adlandırılan bu kesintinin ana kaynağı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’dur. Kanundaki 44. Maddeye göre: ‘‘Her türlü boş video

kaseti, ses kaseti, bilgisayar disketi, DVD, CD, gibi taşıyıcı gereçler ile fikir ve sanat eserlerinin çoğaltılmasına yarayan her türlü teknik cihazı ticari amaçlı imal veya ithal eden gerçek ve tüzel kişilerin, imalat veya ithalat bedeli üzerinden (%3 oranını geçmemek kaydıyla) Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek orandaki miktarı keserek, ay içinde topladıkları tutarı, takip eden ayın en geç yarısına kadar Kültür Bakanlığı adına bir ulusal bankada açılacak özel hesaba yatırmakla yükümlü oldukları belirtilmiştir (Şahin, 2017: 21).

Kültür Fonu Kesintisi ile ilgili 4 Mart 2020 günü Resmi Gazete’de 2187 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla kesinti yapılacak eşyanın pozisyon numarasına bakılarak; baskı ve kopyalama cihazları, otomatik bilgi işlem makinaları ve optik okuyucular için %0,5 oranında telefon ve kablosuz ağ cihazları için %1 oranında, video kaydetme ve paylaşma cihazları ile radyo yayın alıcı cihazlar monitör, projektör cihazları için %2 oranında, ses ve diğer fenomenleri kaydetmek için kullanılan disk, depolama aygıtları ve akıllı kartlar için %3 oranında kesinti yapılacağı belirtilmiştir.

1.5.5.6. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Bandrolü

TRT bandrol ücreti, ticari eşya ve yolcu beraberinde getirilerek ithalatı yapılan, televizyon, radyo, video, bilgisayar, cep telefonu, tablet bilgisayar, birleşik cihazlar ile üzerinde radyo televizyon yayımı almaya yarayan cihaz bulunan taşıtlarda söz konusudur. TRT bandrol ücreti ithalatta, ÖTV hariç tutularak KDV matrahı üzerinden bir defaya mahsus alınmaktadır. TRT bandrol ücreti gümrük idarelerince tahsil edilerek aylık olacak şekilde, takip eden ayın 15. gününe kadar, TRT bünyesine aktarılmaktadır (Bozkurt, 2019: 13). TRT Bandrolü, gümrük vergileri içinde bulunmasıyla beraber genel bütçe gelirlerine eklenmeyen mali bir yüküdür. TRT bandrol ücretinin ödenmemesi veya eksik ödenmesi halinde oluşan yükümlük nedeniyle gümrük vergileri kapsamındaki yaptırımlar uygulanmaya konu olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK VERGİLERİNİN OECD VE AB ÜLKELERİNDEKİ MEVCUT DURUMU

2.1. Gümrük Vergisi ve Uluslararası Ticaretteki Gelişmeler

1930'lu yıllarda yaşanan ekonomik bunalımların ardından ülkelerin kendi kabuklarına çekilmeyi tercih etmişler ve büyük buhranın getireceği sorunlara yönelmeye başlamışlardır. Bu durum dünya ticaretindeki uzlaşma ve işbirliğinden uzak kalmayı beraberinde getirmiştir. Neredeyse her ülke kendi yerli sanayisini korumak ve dış ödemeler dengelerini iyileştirme adına bu dönemde gümrük vergilerinde artış yapma eğilimine girmiştir. Fakat bu durum aynı dönemdeki gelişmekte olan ülkeler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1945 yılında ikinci dünya savaşının sonuçlanması ile birlikte ABD öncülüğünde uluslararası alanda ekonomik, siyasal, sosyal alanlar başta olmak üzere yeni bir yapılanma süreci başlatılmıştır. İlk Birleşmiş Milletler ardından dünya ekonomisinde söz sahibi olmak ve piyasa şartlarının geçerliliğini kontrol etmek adına Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası kurulmuştur. 1948 yılında Uluslararası ticareti serbestleştirme hareketi kapsamında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmış ve onun devamı niteliğinde olan uluslararası alanda gümrük tarifelerinde yaşanan anlaşmazlıkları çözmekle görevli Dünya Ticaret Örgütü (WTO) takip etmiştir.

2.1.1. GATT ve WTO Yaşanan Gelişmeler

Dış ticarete rekabet etmenin malların kalitesini arttıracığı, fiyatları düşüreceği ve daha sonra dış ticaret hacmini artıracığı düşüncesi ile dış ticaretin serbestleşmesinin önündeki tıkanıklığı gümrük vergilerinin azaltılması, tarife dışı engellerin kaldırılması, rastlanacak diğer engellerin yok edilebilmesi GATT'ın temel amaçlarını oluşturmaktadır. GATT ile gelen sistemler ticaret pazarlıkları veya görüşmeler (rounds) serisi ile gelişmiştir (Karaca, 2003: 84). GATT anlaşmasını imzalayarak taraf olan bir ülke dış ticaretini düzenleme hakkından ciddi anlamda vazgeçerek, bu konuda uygulanan uluslararası kurallara uyacağını bildirmektir. Bu

anlaşmaya göre ülkeler, uyguladıkları gümrük tarifelerini yerli üretim sektörlerini muhafaza etmenin tek yolu olarak görmekte ve korumacı uygulamalara bariz bir şekilde tavır koymaktadırlar. Bu kapsamda ülkeler, uygulanacak kotalar ile ithalat ve ihracat müsaadeleri uygulamalarını sona erdirmeyi kabul etmektedirler. Yani ülkeler, en çok kayrılan ülke kuralı gereğince her hangi bir ülkeye tanıdıkları bir ayrıcalığı diğer tüm üye ülkelere tanımak zorundadırlar.

Tablo 2.1. GATT Görüşmeleri

Tarih	Görüşmeler	Katılan Ülke
1947	Cenevre	23
1949	Anncy	13
1951	Torquay	38
1955-1956	Cenevre	26
1960-1962	Dillon	26
1964-1967	Kennedy	62
1973-1979	Tokyo	102
1986-1994	Uruguay	123

Kaynak: Karaca, 2019: 85.

Yukarıda tabloda özetlenen GATT görüşmelerinde ilk olarak 1947’de gerçekleştirilen Cenevre görüşmelerine 23 ülke katılmış ve gümrük tarifelerindeki indirimler, madde bazında gerçekleştirilmiştir. İkili ülke grupları arasında yürütülen görüşmelerde, her ülke, ticaret ortağı olan karşı ülkeye sattığı belli mallarla ilgili olarak, o ülkeden tarife indirimleri talep etmiş ve bunun karşılığında tarife tavizleri verilmiştir. 1947’deki Cenevre müzakereleri, GATT’ı oluşturmak gibi mühim bir sonuç olmanın yanında, Kennedy Turu’na gelinceye kadar sağlanan en ciddi tarife indirimlerini de gerçekleştirmiş olmaktadır. ABD ’nin vergilendirilebilir ithalata uyguladığı tarifeler, bu turda %18,9 oranında azaltılmıştır. ABD tarife oranlarının yaklaşık %20 oranında azaltılmasına karşın, 1949-1961 yılları arasında gerçekleştirilen diğer dört tur sonundaki indirimler oldukça mütevazı kalmıştır. Sadece, beşinci tur olan Dillon Görüşmelerinde, az sayıda ülkenin katılmış olmasına rağmen ilk kez bütün tarifelerde % 20’lik bir indirim öngörülmüş ve madde bazı

esasları terk edilmiştir. Fakat gerçekleşen tarife indirim oranı %7-8'dir. Görüşmeler; genellikle az gelişmiş ülkelerin üretmedikleri sanayi malları üzerinde yapılmış ve az gelişmiş ülkeler, kendilerini ilgilendiren az sayıda ayrıcalık elde etmişlerdir. Kennedy görüşmelerinin açılışında, az gelişmiş ülkelere %50'den fazla tarife indirimi yapılacağı ve verilen ödünlere karşılığının istenmeyeceği kabul edilmiş olmasına rağmen, bu ülkelerin vergi indirimi istedikleri maddelerden sadece %5 'ine % 50'den fazla, % 75'in e ise % 50'den az tarife indirimi sağlanmış, kalan % 20 'lik kısımda ise indirim kabul edilmemiştir. Sonuç olarak sanayileşmede geri kalmış ülkeler ortalama %20-25 gümrük indirimi elde ettiği halde, sanayileşmiş ülkeler için bu oran % 36 olmuştur.

1980'lerin ilk yıllarında başta tarım ve tekstil olmak üzere, çeşitli sektörlerde yoğunlaşan tarife dışı kısıtlamalar, sübvansiyonlara yönelik GATT önlemlerinin zayıflığı, GATT'ın anlaşmazlıkların çözülmesindeki etkinliğinin giderek azalması; GATT sisteminin en zayıf noktalarını ve dolayısıyla uluslararası ticaretin gelişmesini önleyen en önemli etkenleri oluşturmuş, sonunda GATT kuralları, büyük ölçüde işlev yapamaz hale gelmiştir. GATT'daki anlaşmazlıkların çözüm mekanizmasının ağır işlemesi ve yaptırım gücünün kısıtlı olması; özellikle ABD ve AB gibi ülkelerin sorunları GATT dışında kendi yöntemleriyle çözmelerine neden olmaktadır. Bu dönemde korumacı uygulamalar nedeniyle ABD'de efektif koruma oranları ciddi manada yükselmiş, bu ülkenin dünya ticaretindeki payının yüksekliği, dünya genelinde korumacılığın artmasına neden olmuştur. Avrupa Topluluğu ise, tek pazar sürecinde GATT kurallarını ihlal etmeye başladığı için, ancak bütünleşmeden sonra müzakerelere oturmayı tercih etmekte idi. Az gelişmiş ülkeler de, ABD ve Avrupa Topluluğu örneğine uygun olarak korumacı eğilimler sergilemeye başlamışlar. Bu durum, Tokyo Turu'nda tarife dışı engellerle ilgili olarak elde edilen sonuçların yaygınlaşmasını önlemiş ve sağlanan gümrük indirimlerinin de bir anlamda kâğıt üzerinde kalmasına neden olmuştur. Bu koşullar altında başlayan Uruguay Round'un amacı, her sektör için uygulanabilecek standart bir sistem oluşturmaktır. Bu yüzden temel sorun, GATT'ı genişleterek işletmek ya da GATT'tan vazgeçmek olarak ortaya konulmuştur. Uruguay round ticaret görüşmeleri sonuçlarını kapsayan "Nihai Senet" olarak adlandırılan bu müzakereler nihayetinde

çok taraflı ticaret sistemi kapsamında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. Ayrıca Uruguay Round'un sonucunda alınan kararlar DTÖ'nün kurallarını da belirlemiştir. DTÖ sadece üye sayısı bakımından değil, aynı zamanda, uygulandığı ticari faaliyetler ve politikalar bakımından daha geniş kapsamlıdır. GATT, yalnızca mal ticareti üzerine yoğunlaşmışken, DTÖ mal, hizmetler ve fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır. Mal ticaretinde DTÖ'nün kuralları, anti dumping uygulamaları, karşı uygulamalar, teşvikler, ithalat lisansı ve gümrük uygulamaları konularını da kapsamaktadır.

2.1.2. AB'de Yaşanan Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşından sonra, Avrupa'daki liderlerin bu bölgede devamlı bir barış ortamı yaratma çabaları hızlanmıştır. Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Milletler Cemiyeti'nin eski genel sekreteri Monnet'in tasarısından da destek alarak, 9 Mayıs 1950 tarihinde Avrupa Devletlerini kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma aktarmaya davet etti. Schuman Planına göre, Avrupa'da bir barış ortamının yaratılabilmesi için Almanya ile Fransa arasında asırlardır devam eden mücadelenin sona ermesi gerekiyordu. Bunun çözümü, bir kurumun gözetimi altında, ortak kömür-çelik üretimini sağlamak ve bu kuruluşu bütün Avrupa devletlerinin faydasına açmaktı (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022)

Kurucu olarak adlandırılan altı tane üye devlet 1957 yılında işgücü, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı esasına dayalı ekonomik birlik oluşturma kararı aldılar. Böylece, kömür ve çelik dışında diğer alanlarda da ekonomik birlik kurmak amacıyla, 1957'de Roma Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu. AET'nin temel amaçları; malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın oluşturulması ve bütün bunların sonucunda bir siyasi bütünlüğün de oluşturulmasıydı. Birbirinden bağımsız bu devletlerin ticaret hacimlerini arttırabilmek amacıyla oluşturdukları ekonomik entegrasyonların temel amacı, gümrüklerde serbestleşmelerin sağlanması ile birlikte ortak kurallar çerçevesinde gümrük vergilerinde istisna muafiyet ve indirimlerden faydalanabilmektir. Bu entegrasyonlar Dünya'nın farklı bölgelerinde Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Parasal Birlik, Ekonomik Birlik, Tam

Entegrasyon olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlar içerisinde ‘‘Tam Entegrasyon’’ olarak adlandırılan tam ekonomik bütünleşmenin, iktisadi birlikten farklı olarak ulusal olarak ekonomik egemenliği yok ederek bunun yerini uluslar üstü bir otoritenin almış olmasıdır. Bu entegrasyon şeklinde, uygulanacak olan ekonomik, sosyal ve mali politikaların uyumu uluslar üstü bir merciinin kararına bağlanmaktadır (Güran, 2002: 9).

Avrupa’daki bütünleşme, Ortak Pazar ve Gümrük Birliği aşamalarını tamamladıktan sonra Tam Ekonomik Bütünleşme aşamasından öncesindeki son aşama olan Ekonomik Birlik kademesine ulaşmıştır. Bu kademeye Roma Anlaşmasıyla başlayan, Tek Avrupa Senedi ve Maastricht Anlaşması gibi düzenlemeleri kapsayan bir süreç sonucunda gelinmiştir. 2002 yılının ortası geldiğinde Maastricht Anlaşması’nın öngördüğü üç kriter yerine getirilmiş olup ortak para birimi olarak belirlenen Euro, Avrupa Birliği’nin on iki üyesi için kendi ulusal paraların yerine geçmiştir. Avrupa Birliği günümüz dünyasında oluşturulmuş mevcut bölgesel bütünleşmeler içerisinde, en ileri seviyede bütünleşme derecesine ulaşan ekonomik bir birleşmedir.

2.1.3. Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler

Osmanlı Devleti tarafından 1916 yılında uygulanan gümrük tarifesi, Cumhuriyetin ilanından sonra değiştirilmek istenmiştir. Fakat Lozan Anlaşması bu tarifenin beş yıl daha yürürlükte kalması koşulunu bulundurduğu için, herhangi bir değişiklik yapılamamıştır. Türkiye 1923 yılı İzmir İktisat Kongresi’nde yerli sanayinin korunmasına yönelik belirli bir bilinç düzeyine ulaştığı için, dış ticaretin bu amaçlar doğrultusunda düzenlenmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için 1929 tarihinden 1954 yılına kadar yürürlükte kalmış olan 1499 sayılı Gümrük Tarifesi Kanununu yürürlüğe konulmuştur. Temelinde spesifik esasa dayanan gümrük tarifesi, yerli sanayinin korunması amacı ile gümrük vergilerini arttırmak, ithalat yasakları koymak ve aynı şekilde karşılık verme konularında hükümete yetkiler vermiştir (Büyüktaşkın, 1997: 259).

1954 yılına kadar yürürlükte bulunan 1929 tarihli tarifenin yerine, 1954 tarihli ve 6290 sayılı kanun ile advalorem vergilerin ağırlıklı olduğu yeni bir tarife yürürlüğe girmiş ve bu tarife 5383 sayılı Gümrük Kanunu'na bağlanmıştır. Zamanla bazı değişiklikler yapılan bu yasa, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile görüşmeleri başlayıncaya kadar uygulanmıştır. Böylelikle Avrupa Topluluğu ile 1963 yılında yapılan ortaklık anlaşması sonucunda Türkiye'nin hazırlık dönemine girmesi, ardından da geçiş dönemine gireceğinden dolayı tarifelerinde değişiklikler yapılmasını mecbur kılmıştır. Bu zorunluluk ve ekonomi politikalarına yön verme ihtiyacından dolayı gümrük giriş tarife cetveli 14.5.1964 tarih ve 474 sayılı kanunla yeniden ve çok büyük bir değişikliğe uğramıştır. Çıkarılan bu yeni yasanın temel özelliği, tarife oranlarında Bakanlar Kurulu kararlarıyla değişiklik yapılabilmesi noktasındadır.

Türkiye, ekonomik ve siyasal bir birleşmeyi tam olarak sağlanması için önceden Avrupa Topluluğu ve 1993 yılında Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği şeklinde isim değiştiren bu birliğe 1959 yılında üye olmak için başvurusunu yapmıştır. Türkiye 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması 1964 yılında parlamento tarafından verilen onayla yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 5 yıl olarak planlanmış olan bu hazırlık döneminde sosyo-ekonomik açıdan topluluğun istediği şartlara entegrasyonu sağlamak için bir sürecine girmiştir. Fakat hazırlık dönemi, geçici protokolde öngörülmüş olan yöntemlere uyacak bir biçimde uzatılarak 5 yıl yerine 9 yıl sürmüştür. Türkiye'nin 12 yıllık geçiş dönemi, 22 yıla kadar uzamasıyla Avrupa Topluluğu'na geçişi ve ekonomi politikalarının uyumlaştırma sürecini fazlaca geciktirmiştir. Bu süreçte Türkiye, Avrupa Birliği'ne karşı uygulanan gümrük vergilerini kademeli olarak sıfırlama yükümlülüğünü üstlenmiştir. Türkiye, AB'ne ithalatı gerçekleşen sanayi ürünlerini, 12 ve 22 yıllık listeler şeklinde uygulayacağı tarifeleri bir takvim haline getirmiştir. Çoğunluğu tarım ve emek yoğun sektörlere dayalı ürünler 12 yıllık listeye dâhil edilirken; teknoloji kapsamında olan ürünlerin gümrük tarifelerini 22 yıllık listeye tabii tutmuştur. Belirlenen bu süre zarflarında gümrük vergileri kademeli olarak indirilme yoluna girilmiştir. Bu listeler aşağıdaki Tablo 3.2'de takvim ve oranlarıyla birlikte gösterilmiştir.

Tablo 2.2. Türkiye'nin AB'den İthal Ettiği Ürünlerin Tarife İndirim Oranları

Tarih	Görüşmeler	Katılan Ülke
1947	Cenevre	23
1949	Annecy	13
1951	Torquay	38
1955-1956	Cenevre	26
1960-1962	Dillon	26
1964-1967	Kennedy	62
1973-1979	Tokyo	102
1986-1994	Uruguay	123

Kaynak: Altıntaş, 2018: 77.

Türkiye ile AB ülkeleri arasında Gümrük Birliğinin gerçekleştirilebilmesine ilişkin asıl düzenlemenin katma protokolde yer aldığı belirtilmektedir. Bu anlaşma ile tarafların Gümrük Birliğini tamamlaması konusundaki yükümlülükleri belirlemiş ve özellikle Türkiye'nin gümrük birliğine geçişinde yapacağı gümrük indirimleri ve uygulanacak olan ortak tarifeler bir takvim şekline almıştır. Türkiye'nin Katma Protokol ile ortaya çıkan sorumlulukları, 1970'li yıllarda meydana gelen petrol krizleri ve 1980 yılında askeri darbenin oluşturduğu buhran nedeniyle ödemeler dengesi sorunları ve demokratik yönden rejimin kesintiye uğraması sebeplerinden yerine getirememiştir. Türkiye bu problemlerden sonra normalleşme sürecine geçmiş ve Avrupa Birliği ile dış ticaret politikası ve ihracata dayalı büyüme hedefleriyle yeniden Gümrük Birliği'ne katılım sürecini başlatmıştır. Bu süreçle birlikte gelinen 1996 yılı itibariyle Gümrük Birliği oluşumuna katılmıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesiyle ithalattan alınan gümrük vergileri ve eş etkiye sahip vergiler ile mali nitelikte olan gümrük vergilerini kaldırmayı, vergi oranlarını iç ve dış ticaretinde farklılaştırmamayı, ihraç edilen malların vergiden arındırılmasında bu malların bünyesine giren dâhili vergilerin miktarını aşmamayı, dolaylı koruma sağlayacak iç vergileme yapmamayı taahhüt etmiştir. Gümrük Birliği'ne katılım sonrasında, Türkiye'de gümrük vergi gelirlerinde bir azalma gerçekleşmiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği'ne geçilmesinden sonra, bu ülkelere

yapılan ithalatta gümrük vergilerinin sıfırlanması sonucunda gümrük vergisinden elde edilen gelirin düşmesi normal karşılanmaktadır. Çünkü sadece üçüncü ülkelerden yapılan ithalattan alınan Gümrük Vergisi, AB ile uygulanan ortak tarifeye göre alınan ikinci sırada bir vergi haline gelmiştir (Tuncer, 2001: 171).

2.2. OECD Ülkelerinin Tanımı ve Gruplandırılması

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ya da kısaltılmış hali ile OECD, 2. Dünya Savaşından sonra bir araya gelen batı kuruluşlarının bir parçası olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu teşkilat, savaşın ardından Batı Avrupa ekonomilerinin desteklenmesi ve toparlanmasını hızlandırmak amacıyla, Marshall Planı kapsamında Avrupa ülkeleri arasındaki ticareti serbestleştirmek ve geliştirmek için ABD ve Kanada'nın, yaklaşık 12 milyar dolar tutarında finansal bir yardımı olmuştur. 1947-1960 yılları arasında faaliyet gösteren Avrupa Ekonomi İşbirliği Örgütü'nün (OECE) yerine daha kapsamlı bir görev amacıyla kurulmuştur. 14 Aralık 1960 yılında Paris'te imzalanan "Convention on the Organisation for Economic Cooperation and Development" OECD'nin kurucu anlaşmasını teşkil etmektedir (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html, 2022).

OECD grubuna dâhil ülkeler kendi vergi sistemlerindeki temel reformlar ile uğraşmışlardır. Bu yenilikler, bir taraftan yatırımları, girişimciliği ve risk almayı teşvik ederken öteki taraftan, artan çalışma teşviklerini tedarik eden daha rekabetçi bir mali yapı oluşturmaya gereksinim duymuştur (Owens, 2005: 1).

2.2.1. OECD'nin Temel Amaçları

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün temel amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Ekonomik kalkınma, mali istikrar, ticaret ve yatırım, teknoloji, yenilik, girişimcilik alanlarında refahın sağlanması ve yoksullukla mücadele etmek konularında hükümetlere yardım etmek
- Ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi gözetmek

- İstihdam oluşturulması, adalet ve eşitlikle birlikte sağlıklı bir yönetim gerçekleştirmek
- Yeni gelişme ve sorunları anlamak, bunlara çözüm bulmak, hükümetlere tavsiyelerini iletmek
- Finansal istikrarın eş zamanlı olarak korunduğu üye ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde yaşam standardının arttırmak
- Uluslararası sorumluluklara uygun şekilde ülkeleri birbirinden ayırmadan dünya ticaretinin geliştirilmesine destek vermek

OECD'de 20 tane kurucu olarak bilinen ülke mevcuttur. Bunlar; Türkiye, ABD, Lüksemburg, Kanada, Fransa, Yunanistan, Hollanda, Avusturya, Almanya, İtalya, İngiltere, Danimarka, İspanya, İrlanda, İsviçre, Belçika, İsveç, Portekiz, Norveç, İzlanda'dır. Daha sonra, Avustralya, Finlandiya, Güney Kore, Meksika ve Japonya Yeni Zelanda üye statüsünde bu teşkilata dâhil olmuşlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 1990'ların başında Batı ile bütünleşme sürecine hız kazandırmak için Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya da üye olarak katılmışlardır. Daha sonra Slovenya, Estonya, Şili, İsrail 2010 yılında üye olarak katılmıştır. En son olarak 2020 yılında Kolombiya, 2021 yılında Kosta Rika örgüte üye olmuştur. Son durumda, örgütün 38 üyesi bulunmaktadır.

OECD ülkelerini kendi içerisinde bir gruplandırmaya tabii tutarken içerisinden 22 tanesi AB üyesi olması sebebiyle, AB'ye üye ülkeler ve geriye kalan 16 ülke ise diğer ülkeler olarak iki şekilde sınıflandırılacaktır. Almanya, Belçika, Avusturya, Çekya, Danimarka, Estonya, Lüksemburg, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Portekiz, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan AB'ye üye olan OECD ülkeleri grubunu oluştururken ABD, Avustralya, İngiltere, Güney Kore, İsrail, İsviçre, İzlanda, Kanada, Kolombiya, Japonya, Kosta Rika, Meksika, Norveç, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda ise AB içerisinde yer almayan diğer OECD ülkeleri grubunu oluşturmaktadır. Yapılan bu sınıflandırma ile gümrük vergisi ve dış ticaretten alınan diğer vergiler hakkında daha detaylı bilgi verip, ülkelerin ortak uyguladıkları politikalar daha kolay şekilde göz önüne alınacaktır.

2.2.2. Avrupa Birliğine Üye OECD Ülkelerinde Gümrük Vergisi

Çalışmamızın önceki bölümlerinde Avrupa Birliği'nin kuruluşu ve işleyiş şekli hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde de benzer olarak OECD ülke grubuna üye olup aynı zamanda AB'ye de üye olan ve yukarıda adı geçen 22 ülke için uygulanan ortak gümrük tarifelerinden bahsedilecektir.

AB ülkelerince birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yapılan ithalat sonucunda elde edilen gelirler esasen gümrük vergi geliri olarak adlandırılmaktadır. Avrupa Birliği'nin ikinci önemli gelirini oluşturan gümrük vergisinden elde edilen bu gelirler topluluk bütçesine aktarılmaktadır. Birlik tarafından kullanılan ortak gümrük tarifesi tüm ülkeler için aynıdır. Bu sebeple Avrupa Birliği gümrük vergileri bakımından tam bir bütünlüğe ulaşmış bulunmaktadır. Bu konudaki uygulanan kararlar üye ülkelerde doğrudan yürürlüğe girer. Ulusal kanunlardan üstün olan Topluluk Tüzükleri (EC Regulation) tarafından belirlenen bu kararlar gümrük vergilerinin tüm Avrupa Birliği ülkeleri tarafından aynı istikamette uygulanmasını sağlamaktadır (Oral, 2005: 272).

2.2.3. Diğer OECD Ülkelerinde Gümrük Vergisi

Avrupa Birliği bünyesinde üyeliği olmayan bu ülkelerin Dünya çapında dış ticarete olan katkıları göz ardı edilmeyecek boyuttadır. Hatta bazılarının uyguladığı politikaların tüm dünya ülkelerince benimsenecek kadar önemli şekilde yön verdiği bilinmektedir. Bu ülkelerde AB gibi bir tam bir bütünlük olmayıp her ülkenin kendince uyguladığı kurallar mevcuttur. Bunun dışında ortak uygulama görülebilecek durumlar küresel çapta katıldıkları Dünya Gümrük Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü ya da bölgesel ticari örgütlerden kaynaklanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bahsedilen ülkelere önemli olanların gümrük sistemleri hakkında bilgiler verilecektir.

2.2.3.1. ABD

Amerika Birleşik Devletleri, DTÖ kapsamında yürütülen çok taraflı ticaret görüşmelerinin önde gelen aktörlerinden biridir. İthalatının tamamına yakını kendi milli parasını "USD" kullanarak ödeyebilen tek ülke olup, diğer ticaret yapan

devletlerin tersine cari açığı kapatmak için ayrıca döviz geliri sağlama çabasına girmemektedir. Amerika, Türkiye'nin de içinde bulunduğu birden fazla ülke ile ikili yatırımları ve ticareti arttırmak amacıyla sözleşmeler imzalamıştır. Sözleşmelerin genel kapsamı dış ticareti pozitif yönde etkilemekle birlikte en çok tercih edilen ülke olma mevkiisini de arttırmaktır(Adana Ticaret Odası,2020:21).

Dış ticaret şekli olarak malların ABD'ye ulaşmadan önce ithalatçı firma tarafından malın bütün gümrük vergileri ödenmelidir. ABD'nin Armonize Tarife Cetveli kapsamındaki ithal edilen tüm mallar, gümrük olsun olmasın giriş sınıflandırılmasına tabi tutulmaktadır. Gümrük vergileri, advalorem, spesifik ya da karma(kombine) şekilde uygulanabilmektedir. Uygulanan gümrük vergisi ayrıca ürünün ülke menşesine göre de değişiklik göstermektedir. Malların birçoğu en çok kayırlan ülke prensibine göre vergilendirilmiş olup, Genel Vergi oranlarına tabidirler(TETSİAD,2011:15).

Amerika'da malların yüzde otuz yedilik kısmı vergisiz olarak pazara giriş yaparken, yüzde yedilik kısmı ise yüksek oranlı vergiler uygulanmaktadır. Yüksek vergi oranlarına tabi olan ürünlerin içerisinde Türkiye'nin ihracatı bakımından önemli ürünlerin olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda ürün çeşidi ve GTİP'ine bakılarak değişiklik göstermekle birlikte tütün ürünleri için %350, giyim ve tekstil ürünleri için %50, tarım ürünleri için %35 ve ayakkabılarda %48'e varan oranlarda gümrük vergisi uygulamaktadır. Gıda ve tarım ürünlerinden başlıca: Et, süt ürünleri, konserve ton balığı, şeker ve şeker içeren ürünler, yer fıstığı, tütün ve tütün mamullerinde yüksek gümrük vergilerine ek olarak uygulanan kotalar da Türkiye pazarına girişi zorlaştırmakta ve fiyatların daha da yükselmesine sebep olmaktadır (Ticaret Bakanlığı, Pazar Bilgileri,2021:5).

2.2.3.2. Birleşik Krallık(İngiltere)

1900 lü yılların sonlarına gelindiğinde İngiltere hem iktisadi hem de toplumsal açıdan Dünyada yeni bir çağ yaşatan olaylardan olan Sanayi Devrimini gerçekleştirmiştir. Bu sebeple İngiltere, o dönemde kendisinin Dünyanın süper gücü olduğunu açık ara ilan etmiştir. Bu dönemde İngiltere büyük girişimler yaparak

Dünyadaki diğer ülkelere göre hem ekonomik hem de teknolojik açıdan kendini geliştirmeye başlamıştır. İngiltere uluslararası ilişkiler alanında çok yönlü bir politika uygulayan devletlerin arasına girmiş ve aktif bir dış politika uygulayarak dünyanın tüm bölgelerine ticaretiyle yön vermeyi başarmıştır.

İngiltere ekonomik ve sosyal konjonktürünün son döneminde, 31.12.2020 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği üyeliğinden ayrılmıştır. Bu ayrılıktan sonra yeni bir sayfa açılmış ve İngiltere ile Avrupa Birliği arasında 24.12.2020 tarihinde yeni bir serbest ticaret anlaşmasına karar verilmiştir. Bu yeni anlaşmayla ikili ticarete (eskiden olduğu gibi) sıfır gümrük tarifesi öngörülmektedir (Yördem Atık,2020:181). İngiltere'nin AB'den ayrılması sebebiyle Türkiye ile İngiltere arasında da 29.12.2020 tarihinde yeni bir serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu yeni anlaşma ile Gümrük Birliği'nin getirmiş olduğu ayrıcalıklar muhafaza edilerek, sanayi ürünlerinde uygulanan gümrük vergileri sıfıra indirilmiştir. Yatırım, hizmet, tarım ve işlenmiş tarım ürünlerinde yeni ticari ilişkiler geliştirilmesi hususunda mutabakata varılmıştır. Türkiye ile İngiltere arasında imzalanan anlaşma gümrük birliği kurallarını da aynen muhafaza etmektedir. Anlaşmada adı geçen mallar için yine gümrük vergisi veya miktar kısıtlaması gibi bir durum söz konusu değildir. Türkiye ile AB'nin Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında yürüyen ikili ticaretleri, İngiltere'nin AB'den ayrılmasından sonra da imzalanan İngiltere-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması ile devam edecektir. Buna göre, menşe beyanı ile İngiltere'ye ihracı gerçekleşen sanayi ürünleri de gümrük vergisinden muafır. Tarım ürünlerinin birçoğunda ise, aynı anlaşma gereği tercihli (indirimli) gümrük vergisi oranları uygulanmaktadır (Ticaret Bakanlığı,2021:3-5).

2.2.3.3. Japonya

Japonya 1955 yılı itibarıyla GATT ve 1995 yılı itibarıyla DTÖ üyesidir. Bu ülkenin dış ticaret politikasının kuralları, serbest ticaret anlayışında gelişmiştir. Ayrıca özel sektör ile kamu arasında sektör arasındaki elbirliğiyle Japon şirketlerinin yurtdışındaki faaliyetlerinin desteklenmesi, doğal kaynaklara ulaşımın kolaylaştırılması ve yatırımların teşvik edilmesi ile dış ticaret politikasını şekillendirmektedir. Dünyada en büyük üçüncü ekonomi konumunda olan Japonya,

bu başarılı durumu G7, G20, APEC ve DTÖ adlı örgütler bünyesinde faal bir şekilde yürütmektedir. Yine hem bölgesel olarak hem de ülkelerle olan ikili anlaşmalarında müzakerelere önemiyet verip ve CPTPP, Avrupa Birliği ve ABD gibi önde gelen ekonomilerle ticaret anlaşmaları imzalamıştır.

Japonya'ya ithal edilen eşyaların, ilk başta ilgili gümrük alanının bağlı olduğu gümrük idaresine beyanı gereklidir. Bu beyanı ithalatçı firma ya da aracı yetkili bir gümrük komisyoncusu tarafından yapılması mümkündür. Gereken kontroller yapıp gümrük vergisi ile hesaplanan katma değer vergisi tahsil edildikten sonra ithalat için izin verilmektedir. İthalat izni alan eşyalar ülke sınırları içerisine dağıtılmak için hazır olmaktadır. Japonya'da ihracat yapmak isteyen bir firma yahut kişinin, ürünün niteliği, miktar, değer, fiyat ve ilgili gereken belgeleri Gümrükler Genel Müdürlüğü'ne beyan etmesi gerekmektedir. Söz konusu kontroller tamamlanmasının ardından ihracat için izin alınabilmektedir (Ticaret Bakanlığı,2021:2-3).

2.2.3.4.Kanada

Kanada'nın dış ticaret politikasına temelde üç sözleşme şekil vermektedir: Birincisi olan NAFTA: 1994 yılında yürürlüğe giren Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması Kanada'nın ABD ile yüksek düzeyde iç içe girmiş bir ekonomik yapısının oluşmasına neden olmuştur. Kanada, dış ticaretinin %67'lik kısmını NAFTA ortakları olan ABD ve Meksika oluşturmaktadır. Bilhassa Amerika ile olan ticari ilişkileri, ciddi anlamda ülke ekonomisinin gündemini belirlemektedir. İkincisi olan CETA: Kapsamlı Ekonomik ve Ticaret Anlaşması 2017 tarihinde Kanada'yla Avrupa Birliği arasında yapılan mal ticaretinde %98 oranında gümrük vergilerini karşılıklı şekilde kaldırmıştır. Sadece mal ticaretini değil hizmet ticaretini, kamu ihalelerini ve yatırımları da içeren CETA, gelmiş geçmiş en kapsamlı AB anlaşmasıdır. Üçüncü ve son sözleşme CPTPP: Kapsamlı ve İlerici Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması içerisinde Kanada'nın da olduğu 11 ülkenin (Avustralya, Japonya, Şili, Brunei, Malezya, Singapur, Yeni Zelanda, Meksika, Peru ve Vietnam) temsilcileri ile 2018 yılında Şili'nin başkenti Santiago'da imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla birlikte, Kanada G-7 ülkeleri arasında, diğer 6 ülkeyle aktif ticaret anlaşması bulunan tek üye konumuna getirmiştir (Saydam,2021:75).

Kanada' nın dış ticaret politikaları genelde liberal bir dış ticaret politikası şeklindedir. Döviz kısıtlamaları durumu söz konusu değildir. Kanada'ya ithal edilen malların sınıflandırılması Dünya Gümrük Örgütü tarafından hazırlanan Armonize Mal Tanımı ve Kodlama Sistemi'ne göre yapılmaktadır. Örgüte üye olan tüm ülkelerin gümrük sistemlerinde mallara ait 6 haneli armonize sistem kodları aynı biçimde kayıt edilmiştir. Türkiye, Dünya Gümrük Örgütü'ne üye olmasından dolayı Kanada ile aynı armonize sistem kodunu(altı hane) kullanmaktadır. Altı haneden sonra Türkiye tarifesiyle Kanada tarifesi farklılık göstermektedir. Kanada'nın ithalat yaparken topladığı gümrük vergileri koruma amaçlı bir göreve sahip olup gelir getirme amacı geri planda kalmaktadır. Ülke içerisinde hiç üretimi olmayan ürünler için uygulanan gümrük vergisi yüzdesi yaygın olarak sıfırdır. İthalatta hem spesifik hem de advalorem gümrük vergileri uygulanmaktadır.(UİB,2021:15)

Kanada'nın farklı devletlerle imzaladığı ikili ve çok taraflı serbest ticaret anlaşmalarına göre bu ülkelerle yapılan ticaretlerde menşeli ürünlerin çoğu gümrük vergisiz şekilde ithalatı yapılabilmektedir. 2013 yılında GTS'den yararlanmakta olan 175 ülkeden, daha yüksek gelirlili ve ticarete rekabetçi durumda olan içerisinde Kanada ve Türkiye'nin de bulunduğu 72 ülke, 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren GTS kapsamından çıkarılmıştır. Bu değişimden sonra bu ülkeler 2015 yılından günümüze GTS'den faydalandırılmamaktadır. AB ülkeleri, Kanada'nın hazır giyim, tekstil ürünleri, kumaş, ayakkabı ve gemi inşa sektörü ürünlerinden aldığı yüksek oranlı vergiler sebebiyle Kanada pazarında rekabet girememekten yakınmaktadır. Türkiye'nin GTS'den çıkarılması sebebiyle bu sektörlerde rekabet etme gücünü azaltmış, özellikle hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı ciddi anlamda azalmıştır. Kanada ithalatta, tercihli ticaret anlaşmaları kapsamındaki tarifelerini cetvelin son sütununda göstermekte, Türkiye gibi ticaret anlaşmasının olmadığı devletlere ise MFN tarifelerini uygulamaktadır (Ticaret Bakanlığı,2021:4-5).

2.2.3.5.İsviçre

İsviçre, hem ekonomik hem de siyasi bakımından uluslararası ilişkilerini ileri seviyeye taşımıştır. Sahip olduğu bu karakter ile ülkenin GSYH'nin çok büyük bölümü dış ticareti oluşturmaktadır. Bu durum, malların ve kişilerin sınır olunan

lkelerle arasında imzalanan serbest dolaşım anlaşmalarıyla mümkündür. İsviçre, 1960 yılında kurulan Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)'nın kurucularından biri olmuştur. Son durumda bu birliğin İsviçre'de dâhil 4 tane yesi vardır. Norveç, İzlanda ve Liechtenstein'da diğer ye ülkelerdir. İsviçre aynı zamanda EFTA çatısında, AB yesi olmayan diğer ülkelerle yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmaları ile Dünya'nın neredeyse her kıtasında dış ticaret işlemlerini devam ettirmektedir (Civaner,2011:13). İsviçre, ticaretin serbestleştirilmesi için DT yesi ülkelere MFN kuralını uygulayarak dünya genelinde ticarete uygulanan sınırlamaların ve kotaları engellemesi için çaba sarf etmektedir. Ayrıca İsviçre, AB'ye ye olmadığı halde, 2008 yılının sonu itibariyle Schengen bölgesine de dâhil olmuştur. Birçok devletin tam tersine İsviçre, değer yerine brüt ağırlığa dayanan bir vergilendirme sistemi kullanmaktadır. Yine İsviçre'nin Gümrük Vergisi oranları birçok ülkeden daha düşüktür. Bu durum yükte hafif, paha da ağır olan yüksek kaliteli ürünlerin ithalatını desteklemektedir (Ticaret Bakanlığı,2021:3-5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMRÜK VERGİLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

3.1. Gümrük Vergilerinin Ekonomik Fonksiyonları

Dünya üzerindeki bütün ülkelerin vatandaşlarını idare edebilmek için yürürlüğe koyduğu kuralları vardır. Bu kurallar her ülkenin kendi yönetim sistemi içinde farklı yöntemlerle belirleyebildiği gibi bazı kurallar da tüm Dünya da geçerli olup uluslararası nitelik taşımaktadır. Uluslararası kurallara tabi olan konulardan birisi de dış ticaret üzerine konulmuş kurallardır. Bu kuralların içerisinde Uluslararası Ticaret Antlaşmaları, İkili Ticaret Anlaşmaları, Gümrük Vergileri ve Gümrük Rejimleri yer almaktadır. Ülkelerin sadece kendi vatandaşlarının gereksinimlerini sağlamak için yaptıkları iç ticaretin yanında diğer ülkelerle rekabet edebilmek, kullandığı paranın kıymetini koruyabilmek ve dışa bağımlı olmamak için dış ticaretten kopmamaları gerekmektedir. Büyüyen ve gelişen bir trend içerisinde yer almak isteyen ülkeler yalnızca kendi topraklarında ürettikleri ürünleri ihraç ederek dış ticarete yeterince mesafe alamamaktadırlar. Bu durumda dış ticarete farklı uygulamalara gereksinim duyulmaktadır.

Ekonomi politikaları, geniş bir ifadeyle ekonominin genel düzeninin hangi yöntemlerle ve nasıl değiştirileceğine ilişkin uygulamaları içerir. Böyle bir bakış açısıyla ele alındığında, ekonomi politikalarının işlevi, bozulan ekonomik istikrarı sağlam bir zemine yerleştirmek iken; esas işlevi, mevcut denge durumundan bir sapma olmasa bile istenilen dengeye ulaşmaktır (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 27). Bu dengeyi oluştururken para politikası, maliye politikası ve dış ticaret politikasından yararlanmaktadır. Bu bölümde dış ticaret politikası araçlarından gümrük tarifelerinin, diğer bir adıyla gümrük vergilerinin, dış ticaret politikası üzerindeki etkilerinden ve kısmi denge analizi altında ekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

Gümrük vergileri, ülkelerin dış ticaret politikalarının yönetilmesi için kullanılan dış ticaret politikası araçlarının başında gelmektedir. Ülkeler dışarıdan mal

alımını düşürmek istedikleri zaman, gümrük tarifesi oranlarında artış yaparken, tam tersi durumda dış alımı arttırmak istedikleri zaman da gümrük tarifesi oranlarında düşüş yaparak politikalarını belirlerler. Bu açıdan bakıldığında, gümrük tarifelerinin bir dış ticaret politikası aracı olarak aldığı önemleri inkâr edilemez (Tüyen, 2015: 51).

Gümrük vergilerinin uygulaması yapılırken, ulaşılmak istenen temel hedefler şu şekilde sıralanabilir:

- Ülkedeki yerli işçiyi yabancı ülkelere gelen ve ucuza çalışan işçiye karşı korumak,
- Yerli üreticilerin yabancı firmalarla olan rekabetine dayanabilmeleri için imkân sağlamak, ithal edilen malların maliyeti ile yerli üretimin maliyetini eşitlemek,
- Daha önce ithal edilen birtakım malların yurt içinde üretilmesini sağlayarak ülkede işsizliği azaltmak,
- Ülkenin ihracat gelirinden fazla olan ithalat giderinin fazla olan kısmını azaltarak dış ödemeler dengesine ulaşmayı sağlamak,
- Ülkenin refahını ve dış ticaret miktarlarını arttırmak,
- Yerli yetiştiricileri ucuz fiyatlara (damping) karşı savunmak,
- Bebek Endüstri Yaklaşımı kapsamında; milli sanayinin kendi kendini idare edebilecek ve piyasada söz söyleyecek duruma gelmesi için imkân yaratmak,
- Milli savunma sistemleri bakımından stratejik öneme sahip sanayi dallarını desteklemek ve muhafaza etmek.

Gümrük vergileri her ülkenin kendi bütçe gelirleri içinde farklı oranlarda yer tutmakla birlikte, özellikle az gelişmiş olan ülkelerde, devlet hazinesinin önemli bir gelir kaynağını oluşturur (Seyidoğlu, 2003: 134). Yukarıdaki sayılan hedeflere ulaşmak isterken ülkelerin aynı zamanda çok önemli iki amacı vardır. Bu amaçlar: Gümrük vergilerinden gelir elde etmek ve yerli üretimi korumaktır. Bu amaçlar detaylı şekilde anlatılacaktır.

3.1.1. Devlet Hazinesine Gelir Sağlamak

Gümrük vergileri, kolay uygulanabilen ve tahsilatı kolay sağlanan özelliklerinden dolayı devletlerin vazgeçemediği bir kaynak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Gelişmekte olan devletler açısından epeyce ciddi bir kazanç kaynağı olan gümrük vergileri göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Gümrük vergilerinin bahsi geçtiği kadar tesirli bir kazanç elde etme aracı olabilmeleri için, geniş bir alanda uygulanma bulması ve bu gelirlerinin ticaret hacmini daraltmayacak bir biçimde arttırılması gereklidir. Maalesef kimi durumda gümrük vergilerinin yanlış uygulamaya konulması sonucunda aşırı düzeyde uygulanan gümrük vergilerinden dolayı ithalat miktarlarında azalıştan söz edilmektedir (Karluk, 1996: 149). Hazineye gelir sağlama özelliği bakımından advalorem olarak alınan gümrük vergilerinin diğerlerine göre daha yararlı bir uygulama olduğu söylenmektedir. Bilhassa değeri yüksek olan sınai mallardan advalorem gümrük vergisi alınması, hazinenin gelirini arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu konu, korumacılık politikası bakımından da önem taşıyan bir durumdur. Spesifik gümrük vergilerinde ise durum bu açılardan daha dezavantajlıdır. Hatta ithalatın azalması durumunda, gümrük vergilerinden elde edilen gelirin de azalmasına neden olabilirler (Karluk, 1996: 150). Gelir elde etme maksadıyla toplanan gümrük vergileri, vatandaşların çoğunlukta ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullandığı tüketim malları üzerinden alınır. Fakat o malın talebine olan esneklik yüksekse, yüksek olarak belirlenen gümrük vergileri mala olan talebi yani dolaylı yoldan vergi hasılatını düşürür. Bu sebeple, bir vergiyi koyarken o malın talep esnekliği dikkate alınmalıdır (Doğan, 2016: 76).

3.1.2. Yerli Sanayiye Dış Rekabetten Korumak

Merkantilist düşüncenin hâkim olduğu dönemde gümrük vergileri çoğunlukla gelir elde etmeye yönelik uygulanırken, 19. Yüzyılda koruma maksadıyla da toplanmaya başlanmıştır. Gümrük vergileri, dışarıdan alınan malın fiyatını arttırarak aynı işleve sahip benzer malların ülke içerisinde üretimini yapan yerli sanayiye korur. Herhangi bir ürünün ülke sınırları içinde istenen fiyatı ile o fiyattan daha aşağıda olan dünya piyasasında uygulanan fiyatın arasında oluşan fark tutarınca ekstra bir vergi toplanması durumunda ithalatın büsbütündüyse önüne geçilmiş olunur. Demek

oluyor ki yerli olarak üretilen mallara tam bir koruma sağlanmış olur. Bu durumda oldukça yüksek oranda uygulanan vergiler yasaklayıcı vergi olarak adlandırılmaktadır. Malın ithalatının yapılamaması nedeniyle, buradan bir kazanç elde etme durumu da söz konusu olmamaktadır. Eğer ki bu durumdan daha düşük oranda bir vergi koyulursa, az da olsa düşük bir miktarda mal ithalatı yapılacağından yerli mala kısmi koruma sağlanmış olur (Doğan, 2016: 76). Tam koruma uygulandığı durumlarda, yerli üretilen mallarla ithal edilen mallar arasındaki son birim maliyeti farkı da yok olmaktadır. Kısmi koruma yapıldığı durumdaysa alınması gereken gümrük vergisinin, marjinal maliyetten daha aşağıda belirlenmesi gereklidir. Böylelikle; bu malların ülkeye ithalatları olası hale gelir ve devlet bu mallardan da vergi geliri sağlar (Karluk, 1996: 149).

3.1.3. Ödemeler Dengesinin İyileştirilmesi ve İşsizliğin Azaltılması

İthal edilen ürünlerin ithalatının önlenmeye çalışılması ve bu ürünlerin yurt içinde üretilmeye başlanması, bir yandan yurt içinde işsizliğin azaltılmasına fayda sağlarken, diğer taraftan da ödemeler bilançosundaki açıklarının kapatılmasına yardımcı olacaktır. Gümrük tarifeleri, ithalatı kısıttığı derecede ödemeler dengesi açığını kapatıcı etki yapar. Bazı ülkeler sırf bu amaç için tarife koyma yoluna gitmektedirler (Arslan, 2014: 54). Gümrük vergileri, çalışma düzeyi, istihdam artışı, reel ulusal gelir gibi bir takım değişkenlerin üstünde önemli etkiler doğurabilir (Ertek, 2005: 301). Bunlara ek olarak, ithalatın azalmasına neden olduğu için toplam harcamaların ithal mallardan yerli mallara doğru kaymasına neden olur. Yurt içinde üretimin yükselmesi ise istihdamın artmasına ve işsizliğin azalmasına neden olacaktır. Bundan dolayı özellikle işsizlik oranları yüksek olan devletlerde istihdamı arttırmak için gümrük vergileri bir vasıta olarak çokça kullanılmaktadır.

3.1.4. Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi

Dış ticaret haddine, ihraç edilen malların ortalama fiyatının ithal edilen malların ortalama fiyatına bölünmesiyle ulaşılır. Dış ticaret haddi lehe geliştigi zaman ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarından daha hızlı artış göstermesi söz konusu olmaktadır. Bu durumda bir birim ithalat için daha az birim ihracat yapılması gerekir.

Dış ticaret haddi aleyhe geliştiği zaman ise bir birim ithalat için daha fazla ihracat yapılması gereği ortaya çıkar. Bu çerçevede dış ticaret hadlerinin iyileştirilmesiyle ülke refahında artışa yol açması, korumacı politikaların haklılığının en önemli göstergelerinden biridir. Bu görüşe göre eğer bir ülke dış ticaret hadlerinde sapma yaratacak seviyede gelişmiş bir ülke ise, bu ülke ithalatına kısıtlama getirerek, diğer küçük ülkeleri fiyatlarını aşağı çekmek zorunda bırakabilir ve böyle bir yöntemle dış ticaret hadlerinde iyileştirme sağlayarak refahını arttırabilir. Buna ek olarak diğer ülkelerin misillemede bulunabileceğini de akıldan çıkarmamak gerekir. Bunun gibi bir durumda dünyadaki toplam ticaret hacmi azalacak ve sonuç olarak tüm ülkeler bu uygulamadan zararlı çıkacaklardır (Engin, 1992: 11).

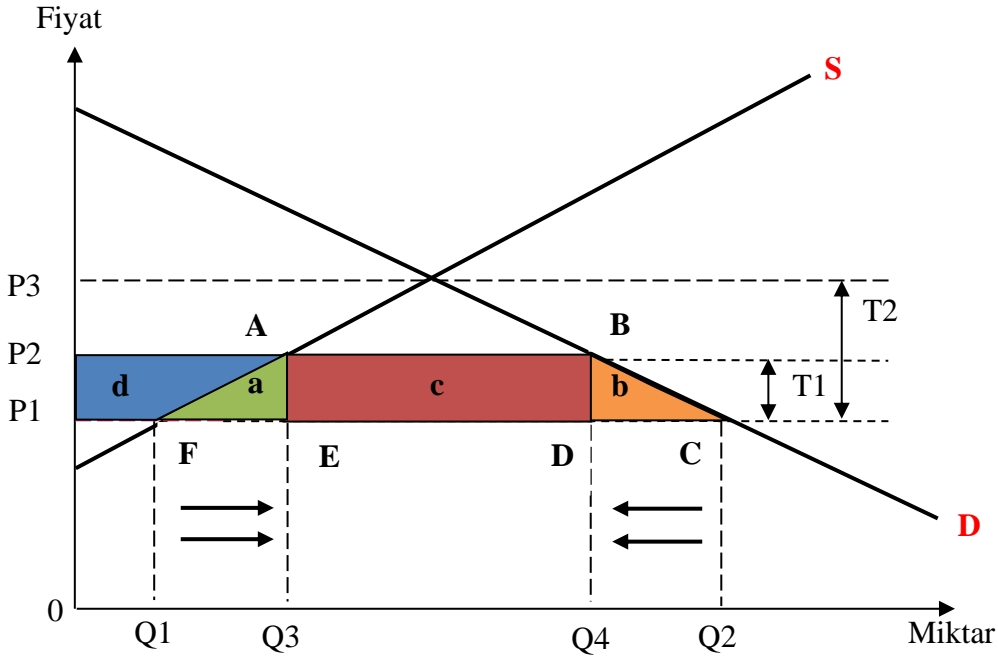
3.2. Gümrük Vergilerinin Kısmi Denge Etkileri

Gümrük vergileri için yapılan kısmi denge analizi, genelde ithalat yapılan mal üzerine konulan gümrük vergilerinin o malın piyasasında nasıl etki doğurduğunu inceleme imkânı verir. Gümrük vergisi, ithali vergilendirilen malın fiyatını, tüketimini, üretimini ve ithalatını etkileyen bir değişkendir. Aşağıdaki grafikte gümrük vergilerinin kısmi denge grafiği açıklandıktan sonra gümrük vergisinin uygulanması sonucunda üretim, tüketim, dış ticaret, gelir ve bölüşüm etkisi olmak üzere ortaya çıkan beş etkiden de detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

3.2.1. Kısmi Denge Analizinin Grafiği

İlk olarak analizi yapılan malın bir tüketim malı olduğunu söylemek gerekir. Şekilde belirtilen, D ve S bu malın piyasası için çizilen arz ve talep eğrilerini göstermektedir. Dünyadaki arz ise yatay eksene paralel olarak çizilen eğriyle gösterilmiştir. Grafiğini çizdiğimiz söz konusu ülkenin, bu malı dünyadan P1 fiyatından ithalat yaptığını gösterir. Dünyadaki arz eğrisini gösteren bu doğrunun yatay eksene paralel bir doğru olması bu malın ithal eden ülkenin, dünya fiyatlarını etkileyebilme gücüne sahip olmadığını göstermektedir.

Şekil 2. Gümrük Vergisinin Kısmi Denge Analizi

Kaynak: Seyidoğlu, 2003: 137.

Grafiğe bakıldığında bu mal açısından dış alım-satımı kısıtlayan bir politika aracı uygulanmadığında, bu malın ithalatı yapan devlete, P1 fiyatı ile serbestçe ithalatı yapılarak ülkenin o mala olan gereksinimi giderilebilmektedir. Bu halde, ülke içinde dünyadaki piyasa fiyatıyla mala olan talep miktarı OQ2 kadar olduğu tabloda gösterilmiştir. nk C noktasındayken dünya fiyatının tüketicilerin marjinal faydasını gösteren talep fonksiyonuna eşit olduğu yerdir. Başka bir ifadeyle, tüketiciler C noktasına isabet eden miktar kadar A malını tketererek faydalarını maksimize edeceklerdir. OQ2 kadar olan talebin OQ1'e kadar olan bölümü ülkedeki yerli üretim ile karşılanmaktadır. Zira dünya piyasası fiyatı olan P1, A malı üreticilerinin tamamının marjinal maliyetini gösteren ülke içi arz fonksiyonuna eşit olmakta(F noktasında), bu sebepten ötürü ülkedeki yerli üreticiler kendileri için kar maksimizasyonunun sağlandığı üretim miktarını gösteren OQ1 kadarlık malı üretime tabii tutmaktadırlar. Tamamı karşılanamayan talebin geri kalan kısmı da P1 fiyatından bu malı üreten üretim yapan diğer ülkelerden ithalatı yapılmaktadır. Bu miktar da şekilde Q1Q2 olarak görülebilmektedir. İthalat lke devletine gelir sağlamak ya da bu malın ülkesindeki üretim miktarını artırmak gibi sebeplerle malın

ithalatına gümrük vergisi koyduğunda durum farklılık gösterecektir. İlk olarak devletin bu malın ithalatına mal başına T1 miktarınca spesifik gümrük vergisi eklediği durumda artık A malının dünyadaki fiyatı ile ülkesindeki fiyatın birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Zira T1 kadarlık vergi eklenmesi sebebiyle ülke içinde mal fiyatı P2'ye çıkmıştır. Fiyattaki bu artış ülke içinde üretim ve tüketim miktarlarına etki edecektir.

Gümrük vergisi dolayısıyla malın artan fiyatı tüketim miktarını azaltmış ve tüketimin OQ4 seviyesinde gerçekleşmesine sebep olmuştur. Çünkü ülke içi fiyatı olan P2, B noktasında talep fonksiyonuna eşit olmuştur. Bu durumda malın yenilenen fiyatı sebebiyle tüketicilerin fayda maksimizasyonunu ifade eden tüketim miktarının OQ4 seviyesinde belirlenmiştir. Sonuç olarak tüketici rantı olarak adlandırılan grafikteki P2BCP1 alana isabet eden bölge kadar azalma olmuştur. Gümrük vergisi sebebiyle tüketimdeki azalışın tam tersine üretimde bir artış gözlemlenmiş ve yerli üreticiler OQ3 kadarlık mal üretimi olmuştur. Bu durumun sebebi, ülke içinde uygulanan P2 fiyatının A noktasında ülke içindeki arz fonksiyonuna eşit olması, nedeniyle üreticilerin kendi kar maksimizasyonunu sağlayan üretim miktarını gösteren OQ3 miktarında A malı üretmektedir. Üretimdeki bu artış sebebiyle, üreticilerin ilave olarak şekildeki P2AFP1'e denk gelen "d alanı" miktarınca üretici rantı elde etmektedir. Diğer taraftan, T1 kadar vergiyi, gelir getirme amacı olsun olmasın, koyan devletin ithal edilen mal miktarınca gelirlerini artıracaktır. Vergi sebebiyle ülkedeki tüketim miktarındaki azalışla, üretim miktarı artışını ve ithal edilen mal miktarının azalışını da sağlamıştır. İthal edilen mal miktarı grafikte Q3Q4 seviyesinde gerçekleştiğinden, devletin kazandığı gümrük vergisi geliri de şekildeki ABDE'ye denk gelen "c alanı" kadardır. Konulan gümrük vergisinin ülke refahına olan tesirine bakıldığında zaman ilk olarak tüketici rantındaki P2BCP1 alanı kadarlık azalışı görmek gerekir. Bu azalışın bir miktarı "c alanı" devlete vergi geliri olarak aktarılmaktadır. Bu malın tüketicileri tarafından ödenen verginin tüm halkın yararlanabileceği bir kamu harcamasını finanse etmek için kullanılacağını düşünüldüğünde bu alanın ekonominin geneli açısından bakıldığında refah kaybı anlamına gelmez.

Yine bu malın tüketim miktarındaki azalış ve üretim miktarındaki artış, tüketicilerden üreticilere “d alanı” miktarında bir rant aktarılmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu alanda gelirin yeniden dağıtılmasıyla ilgili farklı bir sonucu ifade etmektedir. Şekildeki a ve b alanları T1 kadar bir vergi sebebiyle toplumun genel faydasında ortaya çıkan azalışa ilişkin alanlardır. İfade edilen alanlardan b alanı tüketim etkisi olarak adlandırılıp, tüketicilerin tercihleri sebebiyle ortaya çıkan aşırı vergi yükü alanını ifade ederken, a alanı ise üretim etkisi olarak adlandırılıp üreticilerin tercihlerinin farklı şekilde yönlendirilmesi nedeniyle ortaya çıkan aşırı vergi yükünü ifade eden alandır. Malın üstüne eklenen vergi miktarı arttıkça tüketim ve üretim üzerindeki etkileri artacak, bununla ilişkili olarak da toplumsal refahı azaltıcı etkisi daha yüksek seviyede gerçekleşecektir. Eğer malın üzerine T2 kadar gümrük vergisi konulduğunda, şekilde de gösterildiği gibi, P3 fiyat seviyesinde ülke içindeki tüketim ve üretim miktarları eşit olduğu için ithalat yapmaya gerek kalmayacaktır. Sonuç olarak, bu seviyede yüksek gümrük vergisi literatürde yasaklayıcı tarife olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir adıyla mutlak himaye haddi de denilmektedir. Uygulanan her bir gümrük tarifesinin, yerli üretim üzerinde bu şekilde bir himaye etkisi mevcuttur. Dolayısıyla her tarife indirimi yapıldığında mutlaka bir üretim dalı kayıp yaşar (Kindleberger, 1959: 215). Fakat bu tip bir baskının hangi üretim dalları ve ne kadarlık bir süre için alınması gerektiği, iktisat politikasını yönetenlerce dikkatle tespit etmesi gereken bir konudur. Zira hatalı bir himaye, yurt içi üretim etmenlerinin yanlış dağılımına yol açar ve milli kaynakların israfına neden olur (Savaş, 1969: 29). Tüm bunlardan bahsettikten sonra grafik üzerinde renkli alanlarla belirlenmiş a, b, c, d çokgenlerinin kısmi denge analizi üzerindeki katkılarını daha iyi anlayabilmek için üretim, tüketim, dış ticaret, gelir ve bölüşüm etkisi olmak üzere beş etki aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

3.2.2. Üretim Etkisi

Gümrük vergilerinin oranlarının yükseltilmesi ile iç piyasa korunarak, teşvik edilmektedir. Çünkü yüksek gümrük vergilerinde ithalat tercihi kısılmakta, ithalata rakip üreticiler dış rekabetten korunmakta ve üretim kapasitelerini arttırma olanağı sağlamaktadır. Örneğin gümrük tarifesinde meydana gelecek bir artış, iç piyasada

malın fiyatını artıracaktır. Bu durumda aynı türden malı üretenlerin karı yükselecek ve tarifeden önce bu malın üretimini maliyetli bulan yeni üreticiler, tarife sonucunda bu malın üretimine yöneleceklerdir. Sonuç olarak gümrük vergisi üretim artışına sebep olacaktır (Malğaz, 2020: 13). Üretimin artması üreticilere kar getirisinin yanında istihdam artışı ve iç piyasalardaki atıl kaynakların kullanımını avantajlarını da yanında getirecektir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, daha düşük fiyatla üretilebilecek bir malın tarife artışı ile daha yüksek fiyata üretilmesi ve yeni üreticilerin çekilerek kaynakların yanlış dağıtılması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bir başka sorun ise, aşırı korumanın bu sanayi dallarında faaliyet gösteren firmaların kendi ülke sınırlarına çekilerek ekonomik etkinlikten uzakta ve verimli olmayan faaliyetler sürdürmelerine sebep olabilir. Dolayısıyla kısa dönemde firma özelinde elde edilen faydanın, uzun dönemde sürdürülmesi zorlaşır. Firmaların kısa dönemde sağladıkları faydanın uzun dönemde devam ettirebilmesi, üretim maliyetlerinin uluslararası marjinal maliyetler düzeyine çekilmesi ile mümkün olacaktır (Arslan, 2014: 61).

Gümrük tarifelerinin muhafaza etme gücü, bir sanayi dalı veya tek bir ekonomi sektörü için muhakkak pozitif neticeler yaratabilir. Fakat koruma, tüm ülke ekonomi açısından bakıldığında belli bir zayıyata sebep olabilir. Tarifenin uygulanmasıyla ülke içindeki fiyatlar yükseleceğinden dolayı sektörler kısa dönemde karlı çıkabilirler. Uzun dönemdeyse, etkilisi görülmeyen sektörler kullanılan kaynakların daha verimli alanlara kaydırılabilir. Vergilerin tamamen kaldırılması veya vergi oranlarında bir indirim yapılması durumunda da bu korumadan yararlanan sanayi dalları ve fabrikalar çıkar kaybı yaşayabilir. Aşırı korumacılık ise bu sanayi dallarının kendi ülke sınırlarına çekilerek, ekonomik etkinlikten ve verimlilikten uzakta, tembel bir şekilde faaliyet göstermesine sebep olabilir. Böyle bir sonuçla karşılaşmamak için de vergilerin hiç uygulanmaması rekabette artış yaratacağı için, verimlilik artışına da sebep olur ve ekonomiye büyük bir fayda sağlayabilir (Tüyen, 2015: 57).

3.2.3. Tüketim Etkisi

Tüketim etkisi, söz konusu mal fiyatının yükselmesi ile ilgilidir. Malın fiyatı yükselince talebin (tüketimin) ne ölçüde azalacağı talep eğrisinin eğimine, diğer bir deyimle söz konusu mal talebinin fiyat esnekliğine bağlıdır. Malın talep fiyat esnekliği ne kadar yüksekse (birden büyükse) gümrük vergisinin konulması veya mevcut durumdaki miktarın artırılması halinde yurt içi talep de o ölçüde azalır. Böylelikle hem ithalat hacminde daralma görülür hem de vergilerin fiyatlara yansıtılmasıyla toplam arzın toplam talebi karşılayamamasından dolayı fiyat artışları meydana gelir.

Tüketim etkisi ile bahsedilen; tarifelerin iç fiyatları yükseltilerek yerli üretimi özendirilmesi ve eş zamanlı olarak diğer taraftan da vergi oranlarının yükseltilmesinin iç piyasada fiyatları yükselteceğinden tüketicinin alım gücünün düşmesi ile tüketimin azalacağı durumudur. Ayrıyeten gümrük vergileri, ithal edilen malı pahalılaştırarak tüketici refahında azalmaya yol açmaktadır (Malğaz, 2020: 13). Bu refah kaybı ekonomi için reel bir kayıptır. Bu şekilde gümrük vergisi nedeniyle yüksek fiyatlarla mal satın almak zorunda kalan tüketicilerin, refah kayıplarının ortadan kaldırılması ancak uzun dönemde yerli üretimin artırılması ile mümkün olacaktır. Bunun için özellikle bebek endüstrilerde gümrük vergisi uygulamasının neden olduğu refah kayıplarının, maliyetlerin düşürülmesi ve bunun tüketicilere yansıtılması yoluyla giderilmesi gerekmektedir (Arslan, 2014: 62).

3.2.4. Dış Ticaret Etkisi

Dünya sahnesinde gelişmiş devletler genellikle tek alıcı ve tek satıcı bir role sahiptirler. Böyle bir tavır o ülkelere ithalat ya da ihracat yaparken malların fiyatlarını kendileri tarafından belirleme imkânı vermektedir. Gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülke grupları ise, dünya piyasalarında belirlenen bu fiyatları kabul eden ülke durumundadırlar. Böyle bir durumda gelişmiş ülkeler dış ticaret politikası uygulamalarıyla ticaret potansiyelini kısırarak, ticaret hadlerini kendi faydalarına çevirebilmektedirler. Zira bu tip ülkeler, ihracat piyasasında refahını en yüksek seviyeye çıkarma amacıyla üretimi kısıtlayıp, fiyatı artırmakla bir monopolcü gibi

davranmaktadırlar. İthalat piyasasında ise yine aynı amaç gereğince, satın almalarını kısır fiyatı düşürerek bir monopsoncu tavır sergilemektedirler.

Özet olarak gümrük vergisi malın yurt içinde satış fiyatını gümrük vergisi miktarınca yükselteceği için ithalat miktarında azalma olur. Gümrük tarifesi öncesi ithalat miktarı ile tarife uygulaması sonrasında ithalat miktarı arasındaki farka “dış ticaret hacmi etkisi” denir. İthalat miktarının ne kadar azalacağı ise ithal edilen malın yurt içi talep esnekliğine bağlıdır. Eğer esneklik 1’den büyükse ithalattaki azalma rasyosu, gümrük vergisi rasyosundan yüksek olur. Tam zıttı bir durumdaysa daha düşük gerçekleşecektir (Çelik, 2008: 206).

3.2.5. Gelir Etkisi

Devletlerin gümrük tarifesi koyarken amaçlarından biri de devlet bütçesi gelirlerini arttırmak olabilmektedir. Aslında esas amaç bu olmasa bile her tarife böyle bir sonuç ortaya koymaktadır. Gelir Etkisi, devletin önemli bir gelir kaynağı olan gümrük vergilerinden gelir sağlamasını ifade eder. Gelir etkisinin parasal büyüklüğüne, ithalat yapılan her bir birim mal başına alınan verginin çarpılmasıyla ulaşılır. Devletin tarifelerden kazanç sağlayabilmesi için, gümrük vergilerinin ithalat hacmini sıfır seviyeye indirecek kadar arttırılmaması icap etmektedir. Gümrük vergisi aşırılık seviyesine ulaştığında ithalatı yapılan mallarının yurt içi satış fiyatı o kadar yükselir ki, yerli alıcı bulunamaz. Bu durumda ithalat yapılamayacağı için gümrük vergisi tahsilatı da yapılamaz ve buradan sağlanan vergi geliri sıfıra düşer. Gelir etkisi, verginin konusunu oluşturan olan mal ve hizmete uygulanan oran, işlem hacmi ve malın talep esnekliğine bağlıdır (Selen, 2004: 65).

3.2.6. Bölüşüm Etkisi

Gümrük tarifelerinin uygulanmasıyla ulusal gelirin, tüketicilerden üreticilere doğru yeniden bölüşümüne neden olur. Bölüm başında da belirtildiği gibi analiz edilen kısmi denge grafiğinde, denge koşulu o sektördeki verimi en zayıf olan firmanın maliyetinin piyasa fiyatına eşitlenmesi ile bulunur. Rantabilitesi en az olan firmaya marjinal firma denilir. Böyle bir firma uzun periyotta kendisinin o endüstride tutunmaya yeteceği kadar bir karla yetinmektedir ve aynı zamanda buna normal kar

denilmektedir. Marjinal firma rantabilite sırasında son sırada yer aldığına göre, marjinal firmanın altındaki firmalar ise etkinlikleri ölçüsünde normal karlarından başkaca bir de normalüstü kar elde ederler (Seyidoğlu, 2003: 139). Bu duruma literatür diliyle üretici rantı denilmektedir. Üretici rantı aslında tüketicilerden üreticilere yapılan bir gelir transferidir. Yani elde edilen gelir, tüketicilerden üreticilere doğru yeniden dağıtılmış olur ve buna yeniden dağıtım etkisi denir (Çelik, 2008: 206). Bu açıklamalardan sonra kısmi denge grafiğine bakıldığında fiyatlar P1'den P2'ye çıktığında bu firma bir üretici rantı elde etmeye başlar. Bu durumda olduğu gibi endüstriye yeni dâhil olan tüm firmalar kendi verimliliğine göre normalüstü kar elde ederler. Ancak piyasaya son olarak giren firmanın marjinal maliyeti piyasa fiyatıyla eşit olmaktadır. Bu noktada endüstrideki denge tekrardan sağlanır ve bahsi geçen marjinal firmanın elde ettiği normalüstü kazanç sifıra eşitlenmiş olur. Üretilen her birim başına elde edilen kar, arz eğrisi ile piyasa fiyatı doğrusu arasındaki dikey farka eşittir. Bu durumda gümrük tarifesinin, fiyatlardaki değişimin P1'den P2'ye artması sonucunda üreticilerin sağladıkları toplam rant geliri d yamuk alanı miktarıdır (Seyidoğlu, 2003: 139).

Tablo 3.1. Gümrük Tarifelerinin Etkileri

Değişkenler	Tarife Öncesi	Tarife Sonrası	Tarife Etkisi	Grafikteki Yeri
Üretim	OQ1	OQ3	Koruma (Üretim) Etkisi	b
Tüketim	OQ2	OQ4	Tüketim Etkisi	a
İthalat	Q1Q2	Q3Q4	Gelir Etkisi	c
Fiyat	P1	P2	Yeniden Dağıtım (Bölüşüm) Etkisi	d
Ekonomideki Net Kayıp (Dış Ticaret Etkisi)				a+b

Kaynak: Görgün ve Adıgüzel, 2020: 3.

3.3 Literatür Taraması

Literatür bölümünde ağırlıklı olarak Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçiş süreci ile vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkileri araştırılmıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçmeden önceki ekonomik göstergeleri ile geçtikten sonraki

ekonomik göstergeleri (büyüme, ithalat, ihracat) karşılaştırılarak değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Böylece geçişin etkisine yönelik çalışmalara ait bilgiler derlenmiştir.

Literatür bölümünün başlıca amacı; gümrük vergilerinin etkilerini ve kısmi denge analizi grafiğinde gösterilen bölgeler arasındaki değişimi ortaya koymaya çalışmaktır. Araştırmalar sonucunda hedeflediğimiz amaca birebir uygun çalışmalar olmasa da yakın nitelikteki çalışmalar ve bunların sonuçları özetlenmiştir. Bu sebeple AB ve seçilmiş OECD ülkeleri üzerindeki birden fazla makroekonomik değişkeni kullanarak kısmi denge analizi ışığında yapacağımız analizler literatüre katkı niteliğindedir.

Özaydın ve Dağdemir (2021) 1993-2019 dönemine ait veriler doğrultusunda kişi başı ithalat, reel döviz kuru, kişi başı reel gelir ve gümrük vergileri değişkenleri yardımıyla analizler yapılmıştır. ADF, PP ve KPSS birim kök testi, ARDL sınır testi, Granger nedensellik testi ve Toda-Yamamoto testleri kullanılmıştır. Reel döviz kuru ile kişi başı ithalat arasında aynı yönlü; diğer değişkenler arasında zıt yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Şahbaz ve Bilgin (2009) ihracat ile büyüme arasındaki ilişkiyi 1987–2007 dönemine ait aylık veriler kullanarak Türkiye için analiz etmiştir. ADF birim kök testleri sonucunda ihracat, ithalat, dış ticaret hadleri ve sanayi üretim endeksinin aynı dereceden bütünleşik oldukları tespit edilmiştir. Toda-Yamamoto yöntemine göre, ihracat ve sanayi üretim endeksi arasında tek yönlü; ihracat ile dış ticaret hadleri arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi belirlenmiştir.

Öztürk (2012) ithalata etki eden makroekonomik faktörleri 1998-2012 dönemine ait veriler yardımıyla Türkiye için araştırmıştır. İthalat, ihracat, GSYH ve reel efektif döviz kuru değişkenleri ilk olarak birim kök testine tabi tutulmuş ve ardından Engle-Granger iki aşamalı eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Bu testler sonucunda ithalatın azaltılması için iç talebin sınırlandırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Yavuz ve Beşel (2015) Toda-Yamamoto nedensellik analizi yardımıyla 1960-2012 dönemi için Türkiye'deki gümrük ve eş etkili vergi gelirleri ile ekonomik

büyüme arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Birim kök testi ile serilerin durağanlığı test edilmiştir. Ardından yapılan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçları, değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermiştir. Ancak frekans nedensellik analizi bulguları; ekonomik büyümeden, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirlerine doğru tek yönlü ve geçici bir nedenselliğin bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlardan hareketle ekonomik büyümenin uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler üzerinde geçici de olsa bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Sandalcı ve Sandalcı (2017) 1990-2014 dönemine ilişkin verileri kullanarak ekonomik büyüme ile toplam vergiler, dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasındaki bağıntıyı seçilmiş 32 OECD ülkesi için araştırmışlardır. Analizde GSYH bağımlı değişken alınmıştır. Birim kök testleri için Maddala-Wu ile Im, Pesaran ve Shin yöntemleri kullanılmıştır. Birinci farklarında durağanlıkları tespit edilen değişkenler arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için FMOLS tahmincisi ile Dumitrescu-Hurlin nedensellik testleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde ekonomik büyüme ile vergiler arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiş olup; ekonomik büyüme ve dolaylı vergiler arasında aynı yönlü, toplam vergiler ile dolaysız vergiler arasında zıt yönlü bir bağıntı olduğu görülmüştür. Ayrıca uzun dönemde dolaylı vergilerdeki artışın ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği, toplam vergiler ile dolaysız vergilerdeki artışın ise büyümeye negatif yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özmen (2016) 1996-2013 dönemine ait veriler doğrultusunda Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Türkiye (BRIC-T) için panel veri analizi yardımıyla vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmıştır. Ulaşılan ampirik bulgular; iktisadi, mali, toplumsal ve politik değişkenlerin toplam vergi gelirleri üzerinde önemli ölçüde belirleyici olduğunu göstermiştir.

Karakaş ve Doğan (2021) gümrük birliğine katılım sonrasında Türkiye'nin dış ticareti ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak ele almıştır. Bu çerçevede dış ticarete yönelik olarak ithalat ve ihracat verileri; büyüme için de GSYH serisi kullanılmıştır. 1996-2019 dönemine ait veriler Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testlerine tabi tutulmuştur. Test sonuçları; değişkenlerin uzun

dönemle birlikte hareket ettiklerini ve dış ticaret göstergelerinden GSYH'ye de tek yönlü bir nedenselliğin olduğunu göstermiştir.

3.4. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada; 1980-2019 dönemine ait veriler doğrultusunda gümrük vergisi gelirleri ile GSYH, hane halkı harcamaları, ithalat ve ihracat arasındaki ilişkinin seçilmiş 24 OECD ülkesi için test edilmesi amaçlanmıştır. Analiz için gerekli olan verilerin tamamı Dünya Bankası Veri Tabanından temin edilmiştir. Analizde kullanılan değişkenler şu şekildedir:

- İthalat (ITH)
- İhracat (IHR)
- Gümrük Vergisi Gelirleri (GVG)
- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)
- Hane Halkı Harcamaları (HHH)

Söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere kullanılacak ekonometrik teknikler ise şu şekildedir:

- Panel Birim Kök Testi
- Pedroni ve Kao Panel Eşbütünleşme Testi
- Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi

Panel veri modeli için, zaman serisi araştırmalarındaki gibi, sahte regresyon problemiyle karşılaşmamak için değişkenlerin birim köke sahip olup olmadıklarının test edilmesi gerekmektedir. Değişkenlerin durağanlıklarının araştırılması için uygulamada Levin, Lin ve Chu, (2002), Breitung, (2000), Im Pesaran ve Shin (2003), ADF Fisher ve PP Fisher gibi birim kök testleri kullanılmaktadır. Düzey değerlerinde birim kök bulunan değişkenlerin birinci farkları alındığında birim kök sorunu ortadan kalkıyorsa, değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin araştırılması için eşbütünleşme testlerinin yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığını analiz etmek için Pedroni (1999) ve Kao

(1999) tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testleri kullanılmıştır. Değişkenlerin eş bütünleşik oldukları tespit edildikten sonra, eşbütünleşme parametrelerinin tahmin edilmesi gerekmektedir Eş bütünleşme parametreleri Kao and Chiang (2000) ve Pedroni (2000 ve 2001) geliştirdiği panel FMOLS(Fully Modified Ordinary Least Squares) ve DOLS(Dynamic Ordinary Least Squares) metotları kullanılarak elde edilecektir. Eşbütünleşme ilişkisi, değişkenler arasında en az bir yönlü nedensellik ilişkisinin olabileceğinin bir göstergesidir. Panel nedensellik analizleri ise Dumitrescu ve Hurlin (2012) yöntemi kullanılarak elde edilecektir (Şahbaz, vd.,2014:53). Paneli oluşturan ülkeler Tablo 3.2’de sunulmaktadır.

Tablo 3.2. Ekonometrik Modelde Yer Alan Ülkeler

Avusturya	İzlanda	Norveç
Belçika	İrlanda	Portekiz
Kanada	İtalya	İspanya
Danimarka	Japonya	İsveç
Finlandiya	Kore	İsviçre
Fransa	Lüksemburg	Türkiye
Almanya	Hollanda	İngiltere
Yunanistan	Yeni Zelanda	ABD

3.5.Bulgular

3.5.1. Panel Birim Kök Testi

Araştırmanın konusu olan beş farklı makroekonomik değişkenin durağan olup olmadıklarını sınamak amacıyla; LLC, Breitung, IPS, ADF-Fisher ve PP-Fisher birim kök testleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre tüm değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadıkları, birim kök içerdikleri tespit edilmiştir. Bu yüzden değişkenlerin birinci farkları alınarak analize devam edilmiştir. Ulaşılan bulgular; serilerin birinci farkında durağan I(1) olduğunu göstermiştir. Tablo 3.3 panel birim kök test sonuçlarını sunmaktadır.

Tablo 3.3. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

ITH (DÜZEY)					ITH (BİRİNCİ FARK)			
	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri
LLC	0.83903	0.7993	-5.66223	0.0000	-21.4218	0.0000	-20.3042	0.0000
Breitung			-1.74346	0.0406			-11.3366	0.0000
IPS	3.27862	0.9995	-3.0392	0.0012	-19.7677	0.0000	-18.0836	0.0000
ADF-Fis.	22.0648	0.9995	77.6124	0.0043	427.011	0.0000	353.714	0.0000
PP-Fis.	20.6763	0.9998	54.7131	0.2349	632.729	0.0000	1572.45	0.0000
IHR (DÜZEY)					IHR (BİRİNCİ FARK)			
	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri
LLC	0.85345	0.8033	-3.77521	0.0001	-18.3687	0.0000	-16.4993	0.0000
Breitung			-3.47198	0.0003			-15.0813	0.0000
IPS	3.14914	0.9992	-2.43197	0.0075	-17.6184	0.0000	-15.3389	0.0000
ADF-Fis.	25.8389	0.9963	66.1219	0.0424	373.233	0.0000	296.045	0.0000
PP-Fis.	21.6308	0.9996	43.2820	0.6663	533.147	0.0000	1061.36	0.0000
GSYH (DÜZEY)					GSYH (BİRİNCİ FARK)			
	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri
LLC	0.63426	0.7370	1.13271	0.8713	-17.1175	0.0000	-16.0714	0.0000
Breitung			-2.56277	0.0052			-12.4325	0.0000
IPS	3.75611	0.9999	-0.70988	0.2389	348.276	0.0000	-14.1604	0.0000
ADF-Fis.	15.4297	1.0000	45.1300	0.5912	348.276	0.0000	268.644	0.0000
PP-Fis.	11.3262	1.0000	54.7131	0.2349	404.623	0.0000	329.699	0.0000
GVG (DÜZEY)					GVG (BİRİNCİ FARK)			
	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri
LLC	0.14143	0.5562	1.30251	0.9036	-13.0439	0.0000	-10.9418	0.0000
Breitung			-4.72447	0.0000			-6.24854	0.0000
IPS	0.72846	0.7668	0.04574	0.5182	-14.967	0.0000	-12.2654	0.0000
ADF-Fis.	39.9821	0.7881	44.4760	0.6180	316.578	0.0000	240.058	0.0000
PP-Fis.	31.6480	0.9670	40.9475	0.7547	467.871	0.0000	394.513	0.0000
HHH (DÜZEY)					HHH (BİRİNCİ FARK)			
	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri
LLC	-3.38671	0.0004	-1.30919	0.0952	-15.9968	0.0000	-14.2702	0.0000
Breitung			-2.81506	0.0024			-11.8417	0.0000
IPS	-1.21793	0.1116	-1.52101	0.0641	-17.7644	0.0000	-15.6713	0.0000
ADF-Fis.	61.6686	0.0889	61.0824	0.0973	376.447	0.0000	303.609	0.0000
PP-Fis.	45.5391	0.5742	56.6123	0.1845	645.123	0.0000	824.935	0.0000

3.5.2. Panel Eşbütünleşme Testi

Değişkenlerin aynı düzeyde entegre I(1) olması, aralarında uzun dönemli bir ilişkinin olabileceğini ima etmektedir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını tespit edebilmek için eşbütünleşme testlerinden faydalanılmaktadır. Bu çalışmada Pedroni ve Kao (1999) tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testleri kullanılarak değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmedikleri araştırılmıştır. Eşbütünleşme ilişkisinin araştırıldığı modeller ise Tablo 3.4’de sunulmaktadır.

Tablo 3.4. Tahmin Modelleri

Modeller	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken
1	GSYH	GVG
2	HHH	
3	ITH	
4	IHR	

$$GSYH_{it} = a_0 + a_1 GVG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$HHH_{it} = a_0 + a_1 GVG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$ITH_{it} = a_0 + a_1 GVG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$IHR_{it} = a_0 + a_1 GVG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Pedroni ve Kao eş bütünleşme testi uygulanmadan önce tahmin için bir model çalışması yapılmıştır. Yukarıdaki Tablo3.4’de bağımsız değişken Gümrük Vergi Gelirleri ile 4 farklı bağımlı değişken arasında her biri için tek tek model oluşturulmuştur. Numaralandırılan bu formüller aşağıda sabit terimli, sabitli ve trendli olarak panel eş bütünleşme test sonuçlarında incelenecektir.

Tablo 3.5. Model 1 için Pedroni (1999) ve Kao (1999) Eşbütünleşme Testi

Pedroni Eşbütünleşme Testi			
Kesit içi Testler	Sabit Terimli		Sabit Terimli ve Trendli
Panel v-İstatistiği	2.639173	(0.0042)	3.086277 (0.0010)
Panel rho-İstatistiği	1.201566	(0.8852)	0.781854 (0.7828)
Panel PP-İstatistiği	0.778508	(0.7819)	0.512357 (0.6958)
Panel ADF-İstatistiği	-7.035349	(0.0000)	-5.749351 (0.0000)
Kesitler Arası Testler			
Group rho-İstatistiği	2.392316	(0.9916)	
Group PP-İstatistiği	0.842095	(0.8001)	
Group ADF-İstatistiği	-6.711128	(0.0000)	
Kao Kalıntı Eşbütünleşme Testi			
ADF	0.908727	(0.1817)	
Artık Varyans	1.1935505		
HAC Varyans	1.7899803		

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ile Gümrük Vergisi Gelirleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin araştırıldığı 1. Model'e ait eş bütünleşme testi bulgularına göre; kesit içi testlerde Panel v ve Panel ADF, kesitler arası testlerde ise Group ADF tarafından H₀ hipotezi reddedilmiştir. Yani söz konusu değişkenler arasında eşbütünleşme vardır. Buna karşılık Pedroni eş bütünleşme testindeki hem panel hem de grup istatistiklerini oluşturan yedi testten dördünün sonucu, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca Kao testine göre p istatistik değeri anlamlı değildir. Yani H₀ hipotezi kabul edilmiş ve eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda uzun dönemde 24 OECD ülkesinde GSYH ile GVG arasında yapılan tüm eşbütünleşme testlerinin sonuçları, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olmadığını, dolayısıyla birlikte hareket etmediklerini göstermektedir.

Tablo 3.6. Model 2 için Pedroni (1999) ve Kao (1999) Eşbütünleşme Testi

Pedroni Eş Bütünleşme Testi			
Kesit içi Testler	Sabit Terimli		Sabit Terimli ve Trendli
Panel v-İstatistiği	1.159336	(0.1232)	-0.164568 (0.5654)
Panel rho-İstatistiği	-0.839066	(0.2007)	-1.186374 (0.1177)
Panel PP-İstatistiği	-1.972660	(0.0243)	-2.546319 (0.0054)
Panel ADF-İstatistiği	-0.992382	(0.1605)	-3.058372 (0.0011)
Kesitler Arası Testler			
Group rho-İstatistiği	0.789543	(0.7851)	
Group PP-İstatistiği	-1.146973	(0.1257)	
Group ADF-İstatistiği	-1.717416	(0.0430)	
Kao Kalıntı Eş Bütünleşme Testi			
ADF	0.093962	(0.4626)	
Artık Varyans	1.426516		
HAC Varyans	1.344700		

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Hane Halkı Harcamaları ile Gümrük Vergisi Gelirleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin araştırıldığı 2. Model'e ait eşbütünleşme testi bulgularına göre; kesit içi testlerde Panel PP ve kesitler arası testlerde ise Group ADF tarafından, H₀ hipotezi reddedilmiştir. Yani seriler arasında eşbütünleşme vardır. Buna karşılık Pedroni eşbütünleşme testindeki hem panel hem de grup istatistiklerini oluşturan yedi testten beşinin sonucu, seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca Kao testine göre p istatistik değeri anlamlı değildir. Yani H₀ hipotezi kabul edilmiş ve eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda uzun dönemde 24 OECD ülkesinde HHH ile GVG arasında yapılan tüm eşbütünleşme testlerinin sonuçları, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olmadığını, dolayısıyla birlikte hareket etmediklerini göstermektedir.

Tablo 3.7. Model 3 için Pedroni (1999) ve Kao (1999) Eşbütünleşme Testi

Pedroni Eş Bütünleşme Testi			
Kesit içi Testler	Sabit Terimli		Sabit Terimli ve Trendli
Panel v-İstatistiği	2.124474	(0.0168)	0.261230 (0.3970)
Panel rho-İstatistiği	-0.979188	(0.1637)	-1.225766 (0.1101)
Panel PP-İstatistiği	-2.081956	(0.0187)	-3.105426 (0.0010)
Panel ADF-İstatistiği	-4.043097	(0.0000)	-4.309793 (0.0000)
Kesitler Arası Testler			
Group rho-İstatistiği	0.500156	(0.6915)	
Group PP-İstatistiği	-2.320174	(0.0102)	
Group ADF-İstatistiği	-3.837730	(0.0001)	
Kao Kalıntı Eş Bütünleşme Testi			
ADF	5.858906	(0.0000)	
Artık Varyans	8.324492		
HAC Varyans	7.491920		

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

İthalat ve Gümrük Vergisi Gelirleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin araştırıldığı 3. Model'e ait eşbütünleşme testi bulgularına göre; kesit içi testlerde Panel PP ve Panel ADF, kesitler arası testlerde Group PP ve Group ADF tarafından, H₀ hipotezi reddedilmiştir. Yani seriler arasında eş bütünleşme vardır. Buna karşılık Pedroni eşbütünleşme testindeki hem panel hem de grup istatistiklerini oluşturan yedi testten ikisinin sonucu, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca Kao testinde p değeri 0 olarak tespit edilmiştir. Kao testine göre de H₀ hipotezi reddedilmiş ve eşbütünleşme ilişkisinin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda uzun dönemde 24 OECD ülkesinde İTH ile GVG arasında yapılan tüm eşbütünleşme testlerinin sonuçları, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu, dolayısıyla birlikte hareket ettiklerini göstermektedir.

Tablo 3.8. Model 4 için Pedroni (1999) ve Kao (1999) Eşbütünleşme Testi

Pedroni Eş Bütünleşme Testi			
Kesit İçi Testler	Sabit Terimli		Sabit Terimli ve Trendli
Panel v-İstatistiği	2.319568	(0.0102)	-0.331666 (0.6299)
Panel rho-İstatistiği	-0.600074	(0.2742)	-1.172487 (0.1205)
Panel PP-İstatistiği	-2.045769	(0.0204)	-2.571552 (0.0051)
Panel ADF-İstatistiği	-4.546737	(0.0000)	-3.576782 (0.0002)
Kesitler Arası Testler			
Group rho-İstatistiği	0.724901	(0.7657)	
Group PP-İstatistiği	-1.580580	(0.0570)	
Group ADF-İstatistiği	-3.355541	(0.0004)	
Kao Kalıntı Eş Bütünleşme Testi			
ADF	3.436741	(0.0003)	
Artık Varyans	8.145197		
HAC Varyans	9.290799		

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

İhracat ile Gümrük Vergisi Gelirleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin araştırıldığı 4. Model'e ait eşbütünleşme testi bulgularına göre; kesit içi testlerde Panel v, Panel PP ve Panel ADF, kesitler arası testlerde ise Group PP ve Group ADF tarafından, H₀ hipotezi reddedilmiştir. Yani seriler arasında eşbütünleşme vardır. Pedroni eşbütünleşme testindeki hem panel hem de grup istatistiklerini oluşturan yedi testten ikisinin sonucu, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca Kao testinde p değeri %1 seviyesinde anlamlı olarak tespit edilmiştir. Kao testine göre de H₀ hipotezi reddedilmiş ve eşbütünleşme ilişkisinin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda uzun dönemde 24 OECD ülkesinde GSYH ile GVG arasında yapılan tüm eşbütünleşme testlerinin sonuçları, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu, dolayısıyla birlikte hareket ettiklerini göstermektedir.

3.5.3. Eşbütünleşme Parametreleri

Eşbütünleşme testleri sonucunda, yukarıda belirtilen bazı modellerde değişkenlerin birlikte hareket ettikleri tespit edilmiş ve eşbütünleşme parametreleri tahmin edilmiştir. Eşbütünleşme parametrelerinin tahmin edilmesinde ise Pedroni (2000 ve 2001)'nin geliştirdiği panel FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) ve DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares) yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular ise Tablo 3.9'da sunulmaktadır.

Tablo 3.9. Panel Eşbütünleşme Parametreleri

	Panel FMOLS		Panel DOLS	
	Katsayı	P-Değeri	Katsayı	P-Değeri
ITH	-1.1190	0,0000	-0.5552	0.0978
IHR	-1.6508	0.0000	-0.7463	0.0543
HHH	-0.4971	0.0000	-0.2974	0.0538
GSYH	595.1262	0.0037	1882.571	0.0001

Panel FMOLS tahminlerinin tamamı %1 düzeyinde; panel DOLS tahminlerinden de sadece GSYH %1 düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. ITH, IHR ve HHH değişkenlerinin ise %10 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre gelir vergisi gelirlerindeki artış GSYH'yi pozitif etkilerken; ithalatı, ihracatı ve hane halkı harcamalarını negatif etkilemektedir.

3.5.4. Nedensellik Testi

Ekonometrik analizlerin son bölümünde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü araştırılmıştır. Bu çerçevede Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 3.10'da sunulmuştur.

Tablo 3.10. Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi	Z bar İstatistik	Olasılık
GSYH GVG'nin Granger Nedeni Değildir	4.14078	3.E-05
GVG GSYH'nin Granger Nedeni Değildir	0.39900	0.6899
HHH GVG'nin Granger Nedeni Değildir	2.24525	0.0248
GVG HHH'nin Granger Nedeni Değildir	2.00391	0.0451
ITH GVG'nin Granger Nedeni Değildir	2.55228	0.0107
GVG ITH'nin Granger Nedeni Değildir	1.97546	0.0482
IHR GVG'nin Granger Nedeni Değildir	2.46964	0.0135
GVG IHR'nin Granger Nedeni Değildir	3.17524	0.0015

Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi sonuçlarına göre GSYH ve GVG arasında tek yönlü bir nedensel bağıntı olmasına karşılık; GVG ile diğer değişkenler arasında ise karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

SONUÇ

Gümrük vergisi üzerine yapılan çalışmaların birçoğu Gümrük Birliği'nin oluşturulması sonucunda ortaya çıkan sonuçları ele almıştır. Gümrük Birliği öncesi ve sonrasında oluşan makro ekonomik değişimlerin ne tür etkiler yarattığı bu çalışmalarda başarılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda gümrük vergilerinin birden fazla makro değişkenler üzerine etkisini inceleyen kapsamlı bir çalışma tespit edilememiştir. Çalışmamızda ise gümrük vergilerinin ele alınmayan bir boyutu incelemeye alınmıştır. Gümrük vergilerinin yarattığı etkiler sadece ülke ekonomileri açısından değil aynı zamanda bireysel gelir ve tüketim açısından da ele alınmıştır. Bu tip bir araştırma yaparken bir malın üzerinden alınan gümrük vergisinin oluşturduğu etkileri anlatmak için kullanılan Kısmi Denge Analizinden faydalanılmıştır. Bu kısmi denge analizinde geometrik alanlarla ifade edilen bölgelerde oluşan etkiler, ekonometri üzerinde şu şekilde araştırılmıştır: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla verileri üretim etkisini araştırmak için, Hane Halkı Harcamaları verileri tüketim etkisini araştırmak için, Gümrük Vergi Gelirleri verileri gelir etkisini araştırmak için, İthalat ve İhracat verileri ise dış ticaret etkisini araştırmak için kullanılmıştır. Seçilmiş 24 tane OECD ülke grubunun 1980-2019 yıllarında adı geçen dört etkisi test edilmiştir. Beşinci etki olan bölüşüm etkisi ise GİNİ katsayısı ile test edilmek istenmiş olup belirtilen zaman aralığında yeterli verinin olmaması sebebiyle çalışmanın kısıtı olarak belirlenmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde öncelikle seriler arasındaki durağanlık ilişkisi Panel Birim Kök Testi altında LLC, Breitung, IPS, ADF-Fisher, PP-Fisher yöntemleriyle test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara tüm değişkenler için düzey seviyesinde birim kök içerdiği anlaşılmış ve birinci derece farkları alındığında tüm değişkenler durağanlaşmıştır. Ardından değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılabilmesi için 4 farklı model oluşturulmuştur. Gümrük Vergi Gelirlerinin bağımsız değişken olduğu bu dört model için de ayrı ayrı Pedroni(1999) ve Kao(1999) eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre Model 1 ve 2 için, toplanan Gümrük Vergisi Gelirlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ve Hane Halkı Harcamaları ile uzun dönemli ilişkisi tespit edilememişken; Model 3 ve 4 için ise

Gümrük Vergi Gelirlerinin İthalat ve İhracat ile uzun dönemli ilişkisi tespit edilmiştir. Panel DOLS ve Panel FMOLS'den elde edilen parametre sonuçlarında; Gümrük Vergi Gelirlerindeki bir artış sonucunda GSYH'da en büyük pozitif etkiyi yarattığını, bu durumun kısmi denge analizi üzerinde OQ1-OQ3 aralığı kadar üretim artışı olan (üretim etkisi) kısmı doğrular niteliktedir. Yine parametre sonuçlarına göre İthalat incelendiğinde; Gümrük Vergi Gelirlerindeki bir artış sonucunda ortaya çıkan negatif etkiyi, kısmi denge analizi üzerinde c alanı olarak (gelir etkisi) ifade edilen kısmın azalan ithalat sonucunda devletin elde ettiği vergi gelirindeki artışı etkilediğini göstermektedir. Son olarak parametre sonuçlarından Hane Halkı Harcamalarının da Gümrük Vergi Gelirlerindeki bir artış sonucunda negatif etki yarattığını, bu durumun da kısmi denge analizi üzerinde OQ2-OQ4 aralığı kadar tüketim azalışı olan (tüketim etkisi) kısmını doğrulamaktadır. Dimitrescu Hurlin nedensellik testine göre Gümrük Vergi Gelirleri, GSYH'nin nedenseli değildir ve geriye kalan 3 makroekonomik değişken ile Gümrük Vergi Gelirleri arasında çift yönlü nedensellik olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yine Dimitrescu Hurlin nedensellik testine göre Gümrük Vergi Gelirleri ile hem İthalat hem de ihracat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin bulunması ve teorik bulgulara da uygunluğu sebebiyle Gümrük Vergi Gelirlerinin, kısmi denge analizi üzerinde $a+b$ olarak ifade edilen (dış ticaret etkisi) kısmın da nedenseli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ADANA TİCARET ODASI(2020). *ABD Ülke Raporu*, Adana, S:21

AKYÜZ, H.E. (2018). *Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli ile İklimsel Değişkenlerin İstatistiksel Analizi*, Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi, Kırıkkale üniversitesi, S:184

ALTINTAŞ, H. (2018). *Gümrük Vergilerinin Yapısının, Türkiye Gümrük Ve Avrupa Gümrük Mevzuatı Çerçevesinde Karşılaştırılması*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, S:4-6

ARSLAN, K. (2014). *Dış Ticaret Politikaları*, Detay Yayıncılık, Ankara, S:54

BOZKURT, R. (2019). *Gümrük Vergilerinde Kabahatler, Yaptırımlar ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, S:5

CİVANER E.Ç.(2011). *İsviçre Ülke Raporu*, Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi,Ankara,S:13

CORDEN,W.M. (1971). *The Theory of Protection*, Clarendon Press, Oxford,P:5-12

ÇAKICI,Ö. ve CEYLAN,M. (2014). *Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Teori Uygulama Mevzuat*, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul,S:363

ÇELİK,K. (2008). *Uluslararası İktisat*, Derya Kitabevi,İstanbul,S:206

ÇİÇEK,H.G. ve ATALAY,O. (2017). *Gümrük İdarelerinde Eş Etkili Vergiler ve Fonların Tahsili,Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*,Gümrük ve Ticaret Dergisi,Sayı:10,S:18

DEMİR,M. ve SEVER,E. (2017). *Vergi Gelirleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Veri Analizi*, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı:9,S: 51-66

DOĞAN,S. (2016). *Dış Ticaret*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi,S:76

DÖLEK,A. (2013). *Gümrük İşlemleri*, Umut Kitap, 1. Baskı, İstanbul,S:101

EDİZDOĞAN,N. (2012). *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınevi, Bursa,S:331

EĞİLMEZ,M. ve KUMCU,E. (2004). *Ekonomi Politikası ve Türkiye Uygulaması* Remzi Kitabevi,18.Baskı, İstanbul,S:27

EKİNCİ,A.C. (2015). *Usul Hukuku Açısından Gümrük Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'nun Analizi*, Gümrük ve Ticaret Dergisi, S:34-50

ENGİN,N. (1992). *Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1992-4, İstanbul, S:11

ERBAŞ,S.N. ve HEWITT,D.P. (1990). “*The Value –Added Tax and Trade Performance in Turkey*”, *Public Finance Trade and Development Proceeding Congress of the International Institute of Public Finance*, İstanbul, S:138

ERCAN,T. (2009). *Türk Vergi Hukuku'nda ve Avrupa Birliği'nde Gümrük Vergisi Uyuşmazlıkları ve Analizi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Vergi Hukuku Bilim Dalı, Ankara,S:13

ERCAN,T. (2012). *Gümrük Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*, Adalet Yayınevi, Ankara, S. 17-87

ERTEK,T. (2005). *Makroekonomiye Giriş*, Beta Yayın, İstanbul,S:301

ES,A. (2019). *Gümrük Vergi ve Ceza Uyuşmazlıklarının İdari ve Adli Çözüm Yolları*, İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Ekonomi Hukuku Programı, İstanbul, S:17-18/26

G.İ.B. (2009). *Gatt Bilgilendirme Rehberi*, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı GATT Müdürlüğü ,Yayın No: 95, S:6

GİRAY,F. (2005). “Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, S:93

GÜLTEKİN,R. (2008). *Türkiye’de Dış Ticaretten Alınan Vergiler ve Eş Mali Yükümlülükler*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne,S:138/158

Gümrük Kanunu 4458 Sayılı md:15/3

GÜRAN,N. (2002). *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği*, Anadolu

GÜVENEK,B. ve ALPTEKİN,V. (2010). *Enerji Tüketimi ve Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Bir Panel Veri Analizi*, Enerji, Piyasa ve Düzenleme, Cilt:1, Sayı:2, S:172-193.

HOOD,M.V. ve diğ. (2008). *Two sides of the same coin: Employing Granger causality tests in a time series cross-section framework*, Political Analysis, 161, 324-344.

KARACA,N. (2003). *GATT ‘tan Dünya Ticaret Örgütü’ne*, Maliye Dergisi, Sayı:144, S:84

KARAKAŞ,M. ve DOĞAN,B. (2021). *Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi*, Dicle Üniversitesi,İİBF Dergisi,Sayı: 22, S: 653-675

KARLUK, R. (1995). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal Değişim*, Beta Basım Yayın,İstanbul,S:149

KINDLEBERGER,C.P. (1959) *International Economics Revised Edition*, R. D. Irvin Inc., Illinois, S: 215

KIR,B. (2018). *Gümrük Uyuşmazlıklarının Alternatif Çözüm Yöntemleri*. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, S:88

KIZILAY,F.S. (2011). *Gümrük Vergilerinin Tahsilat Süreci, Yaşanan Sorunlar ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Uzlaşma Müesseseleri*, Ankara,S:46

KIZILTOPRAK,A.A. (2012). *1330 Tarihli Rusumat Salnamesi'ne Göre Osmanlı Gümrükleri*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Enstitüsü Ortadoğu İktisadi Bilim Dalı, İstanbul, S:4

KOLÇAK,M. (2013). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 4,S:196

KÖK,R. ve ŞİMŞEK,N. (2006), *Endistri İçi Dış Ticaret, Patentler ve Uluslararası Teknolojik Yayılma*

KÜÇÜKKUTLU,N. (1998). *Gümrük Mevzuatı*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1998-28, S:7

MALĞAZ,S. (2020). *Gümrük Vergilerinin Dış Ticarete Etkisi Sektörlere Göre Farklılıkların İncelenmesi Mersin İli Örneği*, Toros Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Ve Lojistik Anabilim Dalı,S:1

Matbaacılık, İzmir,S:9

ORAL,H. (2005). *Avrupa Birliği'ndeki vergi uyum çalışmaları ve Türkiye*, TBB Dergisi, sayı:56, S:261- 280.

OWENS,J. (2005). “*Fundamental Tax Reform: The Experience of OECD Countries*”, Tax Foundation Background Paper, Number 47, February, pp. 1-32.

ÖNER,E. (2005). *Mali idare*, 2. Baskı, Maliye Bakanlığı APKK Yayını, Ankara, S:308

ÖZ,E. (2008). *Dış Ticarete Ulusal ve Uluslararası Vergilendirme*, Adana, Nobel Kitabevi,S:63

ÖZAYDIN,Ö. ve DAĞDEMİR,A. (2021). *Gümrük Tarifeleri Çerçevesinde Türkiye'de İthalatın Belirleyicileri Ardl Sınır Testi*, İktisadi ve İdari Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler

ÖZER,F. (2009). *Vergi Hukukunda Ek Mali Yükümlülükler*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, S:24

ÖZMEN,İ. (2016). *Vergi Gelirlerinin Belirleyicileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: Brıc-T1*, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,

ÖZTÜRK,M. (2012). *Macroeconomic Factors Affecting The Import In Turkey*, Fatih Üniversitesi, İstanbul

PATA,U.K. ve diğ. (2016). *Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme*, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı38, S:265-266.

RESMİ GAZETE, (2009), *Gümrük Yönetmeliği*, Sayı:27369, Md:40, Menşe Şahadetnamesi

SANDALCI,U. ve SANDALCI,İ. (2017). *OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1990 – 2014*, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı:9,S:51-62

SAVAŞ,V.F. (1969). *Gümrük Tarifelerinin Ekonomik Analizi*, Eskişehir Ticari İlimler Akademisi Dergisi,Sayı:2,S:29

SAYDAM S.G. (2021). *Kanada İhracatı Geliştirme Kurumu’nun (EDC) ve Kanada Ekonomisinin İncelenmesi*, Gümrük Ticaret Dergisi,Sayı:23,S:75

SELEN,U. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Devletin Dış Ticaret Politikaları Üzerindeki Rolü*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa,S:65

SELEN,U. (2017). *Gümrük İşlemleri ve Vergilendirilmesi*, Ekin Yayınevi, Bursa, S:148

SEYİDOĞLU,H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları İstanbul,S:137

ŞAHBAZ,A. ve BİLGİN,C. (2009). *Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ŞAHBAZ,A. ve diğ. (2014). *Ar-Ge Harcamaları Ve İleri Teknoloji Mal İhracatı İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi* Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Çukurova Üniversitesi, Sayı:1,S:53

ŞAHİN,M. (2017). *Gümrük Vergileri’nde Vergi Uyumunun Artırılması, Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,S:21

ŞAHİN,M. (2019). *Gümrük Vergileri*, Gazi Kitabevi,Ankara,S:45

ŞEKİL1: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111230M1-1-1.pdf>

ŞEKİL2:SEYİDOĞLU,H.(2003).Uluslararası İktisat, Güzem Can Yayınları,İstanbul,S:137

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI(2022). *AB’nin Tarihçesi*,Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI. (2021). *Dünya Ticaret Örgütü*, <https://www.telifhaklari.gov.tr/Dunya-Ticaret-Orgutu-WTO>

T.C. TİCARET BAKANLIĞI(2021) *İsviçre Pazar Bilgileri*, Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü,S:2-3

T.C. TİCARET BAKANLIĞI(2021). *ABD Pazar Bilgileri*, Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, ,S:5

T.C. TİCARET BAKANLIĞI(2021). *Japonya Pazar Bilgileri*, Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü,S:2-3

T.C. TİCARET BAKANLIĞI(2021). *Kanada Pazar Bilgileri*, Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, ,S:4-5

T.C. TİCARET BAKANLIĞI(2021).*Birleşik Krallık Pazar Bilgileri*, Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü,S:3-5

TABLO1.1. 4760 s. *ÖTV Kanunu Ekli Listeler*

TABLO2.1.GÖRGÜN,M.R. (2020). *Uluslararası İktisat*,Nobel Yayınevi,Ankara,S:3

TABLO3.1. KARACA,N.(2003) *Maliye Dergisi*, Sayı: 144, S:85

TABLO3.2. ALTINTAŞ,H. (2018). *Gümrük Vergilerinin Yapısının, Türkiye Gümrük Ve Avrupa Gümrük Mevzuatı Çerçevesinde Karşılaştırılması*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, S:77

TERZİ,G. (2017). *Dış Ticaret Gümrük Kambiyo İşlemleri ve Uygulaması*, Ankara, S:127

TUNCER,D. (2007). *Vergi Tekniği Açısından Gümrük Vergisinin Değerlendirilmesi*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, S:3

TUNCER,S. (2001). *Gümrükler ve gümrük vergileri (teori-uygulama)*, Yaklaşım Yayınları, Ankara,S:171

TÜRKİYE EV TEKSTİLİ ve SANAYİCİ İŞ ADAMLARI DERNEĞİ(2011). *ABD Ülke Raporu*,S:15

TÜYEN,Z. (2015). *Türkiye’de Dış Ticaret Politika Ve Uygulamaları Yüksek Lisans Tezi*, Ekonomi ve Finans Ana Bilim Dalı Uluslararası İktisat Programı, İstanbul Aydın Üniversitesi,S:51

UÇAK,H. (2009). *Gümrük Mevzuatında Kıymet ve Uygulamaları*, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayını, Sayı:1

ULUDAĞ İHRACATÇI BİRLİKLERİ(2021). *Kanada Ülke Raporu Meyve Sebze Mamulleri Açısından*,S:15

ÜSTÜN,Ü.S. ve OK,A. (2014). *Gümrük Vergisinde Vergiyi Doğuran Olay*, Legal Mali Hukuk Dergisi, C. 8, S. 91, Temmuz 2012, s. 53

YAVUZ,H. ve BEŞEL,F. (2015). *Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi : OECD Ülkelerine ilişkin Panel Veri Analiz*, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim AraŐtırmaları Dergisi,Yıl:3, Cilt:3, Sayı:1

YÖRDEM ATİK, A. (2020). *Gümrük Birliği'nin Modernizasyonu: Türkiye, Avrupa Birliği Ve Birleşik Krallık İliŐkilerinde Yeni Bir Yol Haritası*, Doktora Tezi,İstanbul Üniversitesi,S:181